

**ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA
V PLZNI**

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Otroctví v římském právu

Zpracovala: Jiřina Pavlovičová

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Petr Dostálík, Ph.D.

Plzeň 2023

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Mgr. Jiřina PAVLOVIČOVÁ**
Osobní číslo: **R17M0315P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Otroctví v římském právu**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Vývoj otroctví v římské společnosti
3. Vznik otroctví
4. Zánik otroctví
5. Postavení otroka ve společnosti
6. Závěr
7. Resumé
8. Zdroje

Rozsah diplomové práce:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

1. HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 4 opravené vydání. Praha: J. Otto, 1910. 1248 s.
2. KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. Římské právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s.
3. SKŘEJPEK, Michal. Prameny římského práva – Fontes Iuris Romani. 2. vydání. Praha: LexisNexis CZ, 2004. 375 s.
4. SOMMER, Otakar. Učebnice soukromého práva římského – Díl I. 1. vydání. Praha: Spolek československých právníků Všehrd, 1946. 220 s.

Vedoucí diplomové práce:

Doc. JUDr. Petr Dostálík, Ph.D.

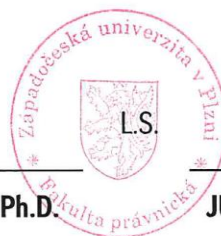
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **22. června 2022**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 29. srpna 2022

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, březen 2023

.....

Jiřina Pavlovičová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala svému vedoucímu práce za poskytnutí příležitosti napsat tuto diplomovou práci.

OBSAH

ÚVOD	1
1 VÝVOJ OTROCTVÍ V ŘÍMSKÉ SPOLEČNOSTI.....	4
1.1 Římské království	4
1.2 Římská republika	5
1.3 Principát.....	10
1.4 Dominát	12
2 VZNIK OTROCTVÍ.....	14
2.1 Narození z matky	15
2.2 Válečné zajetí.....	17
2.3 Zotročení pro nevděk.....	19
2.4 Zotročení z trestu	19
2.5 Zotročení pro hrubé porušení občanských povinností.....	21
2.6 Dlužní otroctví	23
2.7 Dočasné otroctví	24
2.8 Mezinárodní obchod	26
2.9 Protiprávní otroctví.....	27
2.10 Spor o svobodu	28
3 ŽIVOT A POSTAVENÍ OTROKA VE SPOLEČNOSTI.....	31
3.1 Hierarchie a sociální struktury.....	31
3.2 Vznik institutu otroctví.....	33
3.3 Postavení otroka v římské společnosti.....	34
3.4 Typy pracovních otroků.....	37
3.4.1 Domácí otroci.....	38
3.4.2 Zemědělští otroci.....	38
3.4.3 Řemeslní otroci	39
3.4.4 Těžební otroci.....	40
3.4.5 Sexuální otroci	40
3.4.6 Gladiátoři.....	41
3.5 Životní podmínky otroků.....	43
4 ZÁNİK OTROCTVÍ.....	47
4.1 Smrtí otroka	47
4.2 Propuštění na svobodu podle civilního práva (formální manumise).....	48

4.2.1	Manumissio per vindictam (propuštění pomocí hůlky).....	49
4.2.2	Manumissio per censum (propuštění zápisem otroka do seznamu svobodných lidí)	51
4.2.3	Manumissio testamento (propuštění závětí).....	51
4.3	Propuštění na svobodu podle prétorského práva (neformální manumise)...	53
4.3.1	Manumissio inter amicos (propuštění před přáteli)	55
4.3.2	Manumissio per epistulam (propuštění dopisem)	55
4.3.3	Manumissio per mensam (prohlášením pána při hostině)	55
4.4	Propuštění na svobodu za křesťanských císařů	56
4.4.1	Manumissio in ecclesia (propuštění před shromážděním obcí věřících)	56
4.5	Zánik otroctví bez pánovi vůle	56
4.6	Zákon Iunia Norbana (lex Iunia Norbana).....	58
	ZÁVĚR	60
	RESUMÉ	62
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	64
	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	67

ÚVOD

„Lidé si nejsou naprosto rovni: jedni se rodí k otroctví, druzí ke vládě.“

*(Aristoteles)*¹

Již v době fungování římské říše byla problematice otroctví věnována zvýšená pozornost. Persona, neboli lidská bytost, měla ze zákona stanovena jistá práva a povinnosti, jež jí zajišťovaly současně právní subjektivitu. Ta však byla přisouzena jen některým jedincům, a to těm, kteří byli prohlášeni za svobodné. Druhou skupinou společnosti byli otroci.

Otroctví je forma pracovního vztahu, kdy je jedinec nucen pracovat pro jiného jedince jako vlastníka a nemá žádná práva nebo svobodu rozhodování o svém osudu. Otroctví bylo běžné v mnoha historických kulturách a společnostech, kde tvořilo základ společenského uspořádání. Římské právo, jako jeden z nejvýznamnějších právních systémů v historii, nebylo v této oblasti výjimkou. Otroctví bylo v římském právu legitimizováno a regulováno, jak ve veřejném právu, tak i v soukromém právu.

Tato práce se bude ve čtyřech kapitolách věnovat právnímu rámci otroctví v římském právu, jeho historickému vývoji a významu pro společnost.

Kapitola 1: Vývoj otroctví v římské společnosti

Tato kapitola se zaměřuje na klíčové změny a události, které ovlivnily vývoj otroctví v průběhu celého období antického Říma. Otroctví bylo v římské společnosti základním pilířem hospodářského, politického i kulturního života, a proto jeho vývoj odráží celkový vývoj římské společnosti. První část kapitoly se věnuje římskému království, kdy se otroctví stalo důležitým prvkem vývoje římského hospodářství. Následuje období římské republiky, kdy se „výroba“ otroků stala systematickou a množství otroků v římské společnosti se rapidně zvýšilo. Další část této kapitoly se věnuje principátu, kdy dochází k určitému regulování otroctví a zlepšení podmínek pro otroky. V této době se také rozvíjí

---

¹ <https://citaty.net/autori/aristoteles/>

obchod s otroky a dochází k přijímání otroků z celého římského impéria. Poslední část této kapitoly se zaměřuje na dominát a vliv křesťanství na otroctví. V této době již dochází ke postupnému ústupu otroctví v římské společnosti a vliv křesťanství, které hlásá rovnost a bratrství mezi lidmi, hrál v tomto procesu zásadní roli. Celkově tedy tato kapitola přináší důležitý přehled o vývoji otroctví v římské společnosti a ukazuje, jakým způsobem se toto téma prolínalo s dalšími aspekty života v antickém Římě.

Kapitola 2: Vznik otroctví

V této kapitole se zaměřím na různé způsoby, kterými se člověk v římské společnosti mohl stát otrokem. Kromě narození z matky zahrnují tyto způsoby také války a dobytí nepřátelských zemí, kde byli poražení nepřátelé odváděni jako váleční zajatci a následně prodáváni do otroctví. Dalšími způsoby bylo dlužní otroctví, kdy se člověk v dluhové pasti dostal do otroctví jako záruka za splacení dluhu. Existovaly však i jiné okolnosti, které vedly k zotročení, jako například trest za určité zločiny nebo dočasné otroctví. Je důležité si uvědomit, že v římské společnosti bylo otroctví běžnou součástí života a mnoho lidí bylo prodáno do otroctví bez ohledu na způsob, jakým se stali otroky. V této kapitole se snažím detailněji popsat jednotlivé způsoby vzniku otroctví a způsoby, jakými se s otroky zacházelo. V této kapitole se také nachází část věnovaná sporům o svobodu, což ukazuje, že existovaly i lidé (otroci), kteří se snažili o své osvobození z otroctví.

Kapitola 3: Život a postavení otroka ve společnosti

Otroci byli v římské společnosti považováni za majetek svých pánů a jejich postavení ve společnosti bylo velmi nízké. Většinou byli nuceni pracovat v různých odvětvích římského hospodářství, jako bylo zemědělství, těžba, řemesla a domácí práce. Otroci často pracovali pod velmi těžkými podmínkami, bez ohledu na to, zda byli muži, ženy nebo děti. Byli vystaveni zneužívání a násilí ze strany svých pánů a neměli žádné právní zastoupení. Nicméně existovaly i výjimky, kdy si otrok získal svobodu a postupně si vytvořil vlastní majetek a pozici ve společnosti

Kapitola 4: Zánik otroctví

Otroctví bylo v římské společnosti běžnou a akceptovanou praxí a přetrvalo v ní po mnoho staletí. Otroci byli běžně vlastněni a využíváni jako pracovní síla, což umožňovalo majitelům otroků vytvářet bohatství a zvyšovat svou společenskou pozici. Nicméně, i v této společnosti, kde bylo otroctví běžné, existovaly mechanismy, které umožňovaly otrokům získat svobodu a stát se plnohodnotnými občany Římské říše. Jedním z těchto mechanismů bylo manumissio, což byla právní praxe propouštění otroků z otroctví. Manumissio bylo v římské společnosti běžnou praxí a umožňovalo otrokům získat svobodu. Tato praxe se vyvíjela v průběhu římské historie a měla různé formy. Některé z těchto forem byly spojeny s náboženskými obřady, zatímco jiné byly prosté uznání svobody otroka majitelem. V některých případech byla svoboda darována otrokovi jako odměna za jeho služby, v jiných případech byla získána jako součást majetku po smrti majitele.

V úvodu práce jsem již stručně popisovala jednotlivé kapitoly, ale nyní bych chtěla podrobněji vysvětlit, proč jsem se rozhodla členit práci právě takto. Rozhodla jsem se pro tuto strukturu s ohledem na životní cyklus otroka, kdy je tato struktura analogická s životním cyklem člověka. Stejně jako člověk prochází určitými fázemi, jako je narození, dospívání, dospělost, stáří a smrt, tak i otrok procházel fázemi, které odpovídaly jeho pozici v instituci otroctví. První fází bylo získání do otroctví, což bylo obdobou narození člověka. Následovala fáze života jako otrok, což bylo obdobou dospívání a dospělosti. Nakonec byl zánik otroctví, což odpovídalo stáří člověka a jeho smrti. Tento paralelní popis cyklu života otroka má za účel zdůraznit to, že i otroci byli lidé, kteří procházeli určitým vývojem. Kromě toho také tato struktura podtrhuje fakt, že otroctví nebylo pouze statickým stavem, ale spíše dynamickou a neustále se vyvíjející institucí.

Má práce si klade za cíl poskytnout ucelený pohled na otroctví v římské společnosti a ukázat, jak významně tato instituce ovlivňovala tehdejší společnost a kulturu. Věřím, že práce přispěje k lepšímu porozumění otázkou souvisejícím s otroctvím a lidskými právy, a ukáže, že tato témata jsou i dnes stále aktuální.

1 VÝVOJ OTROCTVÍ V ŘÍMSKÉ SPOLEČNOSTI

Antická Římská říše byla domovem jednoho z nejrozsáhlejšího otrokářského systému v celém starověku i středověku. Otroctví zde bylo všudypřítomné a Římané vytvořili jednu z mála „*skutečných otrokářských společností v západní společnosti*.“² V porovnání s Římem bylo otrokářství v Řecku zanedbatelné a řecká zkušenost oproti římské nesrovnatelná. Nicméně přestože je možné hovořit o tom, že otroctví jako institut bylo přítomné po celou dobu trvání antického Říma, obsah tohoto institut i jeho vnímání společností, stejně jako právní zakotvení se samozřejmě v průběhu dob měnilo. Tato kapitola se pokusí vystihnout vývoj otroctví v římské společnosti od nejstarších dob po rozpad Západořímské říše.

1.1 Římské království

Nejstarším obdobím Římské říše je období královské. Toto období trvá od počátků, tedy od osidlování území, které se nacházelo na dolním toku Tiberu, tedy v oblasti, kde později vzniklo město Řím. Obyvatelé, kteří se tu usazovali, byli Latinové a zabývali se převážně zemědělstvím. Latinové začali zakládat města, mezi kterými nabyl největšího významu Řím, v latině Roma, což bylo slovo údajně etruského původu.

Královské období zahrnovalo vládu sedmi králů, přičemž poslední, Lucius Tarquinius Superbus (nar. neznámo – 495 př. n. l.) (příloha č. 1) byl v roce 510 př. n. l. vyhnán z Říma. Po dobu panování králů, tedy v době někdy od poloviny 8. století př. n. l. po rok 51 př. n. l., se římská společnost dělila na patricije a plebeje, nicméně se zde vyskytovali také otroci, a to jako nejnižší třída. Otroci se nacházeli mimo toto rozdělení a jejich postavení bylo na úrovni věcí.³

---

² BRADLEY, Keith, CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I The ncient Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge Univesity Press 2011. ISBN 978-0-521-84066-8, s. 275.

³ BARTOŠEK Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 1. vydání. Praha: Academia, 1995. S. 19.

Nicméně pokud jde o otroctví v době královské, je třeba zmínit, že zde existovalo původně „v patriarchální formě“.⁴ Navíc v době královské bylo v Římské říši otroků celkem málo a jejich postavení se blížilo postavení členů domácnosti.

1.2 Římská republika

Po období království následně přišlo období republiky, které zabíralo zhruba 500 let, tedy od roku 500 př. n. l. do roku 27 př. n. l., kdy se chopil moci Augustus, známý také jako Gaius Julius Caesar Octavianus (23. září 63 př. n. l. – 19. srpna 14 n. l.) a jeho vládou pak začalo období císařství, principátu. Toto období, tedy období republiky, bylo charakterizováno tím, že vláda v Římě byla rozdělena mezi soudy, senát a občany. Přestože v současné době neexistují zprávy, co zapříčinilo změnu zřízení, podle pozdějších římských autorů bylo nastolení republiky reakcí na tyranskou vládu cizích, zpravidla etruských panovníků.⁵

V prvním období republiky, které se zpravidla datujeme mezi datem jejího vzniku, tedy 510 př. n. l. a první válkou proti Kartágu (264 př. z. l.) se Římská republika stala dominantní politickou i vojenskou silou na území Itálie. Skutečnost, že si Řím podmaňoval okolní oblasti způsobila, že se obyvatelstvo těchto oblastí stávalo otroky, přičemž je nutné v této souvislosti poznamenat, že upadnutí válečných zajatců do otroctví nebylo ničím výjimečným a obdobně postupovaly i další antické národy, dokonce i územní hegemony na území Apeninského poloostrova, kteří byli ale následně Římem poraženi.⁶

Nejstarší důkaz o otroctví v Římě, resp. o právním postavení otroků, pochází z první kodifikace římského práva – tedy Zákonu dvanácti desek (*Lex*

---

⁴ ŽIDLICKÁ, Michaela a Karel SCHELLE. *Právní dějiny*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-7239-018-x., s. 167

⁵ BARTOŠEK Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 1. vydání. Praha: Academia, 1995. S. 11.

⁶ BARTOŠEK Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 1. vydání. Praha: Academia, 1995. S. 21.

duodecim tabularum)⁷, v kterých se zachovaly právní poměry tak, jak byly kolem poloviny 5. století př. n. l. Zákon dvanácti desek bere otroctví jako samozřejmou součást římské společnosti. V tomto prvním právním prameni je zakotvena pokuta, která má být zaplacená za zranění otroka, nicméně tato pokuta je nižší než pokuta za zranění svobodného občana. Obdobně je rozdíl mezi trestným činem krádeže svobodné osoby a obdobným trestným činem spáchaným otrokem. Zatímco osoba svobodná byla nucena zaplatit pokutu, otrokovi byl uložen trest ve formě bičování nebo shození z Tarpejské skály.⁸

Není bez zajímavosti, že Zákon dvanácti desek znal už i propuštění na svobodu, přičemž v této právní normě bylo mimo jiné zakotveno, že určitou alternativou k trestu smrti je upadnutí do otroctví a Zákon dvanácti desek zná i *nexum*, otroctví pro dluhy. Otroctví pro dluhy bylo nicméně v roce 326 př. n. l. Poeteliovým zákonem zrušeno. Tato skutečnost bezesporu souvisela s tím, že nebylo třeba zotročovat římské obyvatelstvo tak, že upadlo do dluhů, protože expanzivní války Říma zajišťovaly neustálý přísun otroků.⁹

Právě v prvním období Římské republiky došlo ke změně v povaze otroctví, které se z patriarchální formy změnilo do otroctví klasického typu, které následně přetrvalo po celé období republiky a principátu. Zároveň došlo i ke změně využívání práce otroků, přičemž v královské době pracovali otroci především v domácnostech, v době republiky začali otroci pracovat i ve státní správě jako státní otroci, v zemědělství apod.¹⁰

Nejtěžší prací, kterou otroci mohli během republiky a následně principátu zastávat, byla práce v dolech, lomech a mlýnech. „*Na statcích střední velikosti (villa) měli otroci zpravidla zaručeno alespoň nezbytné životní minimum v jídle*

---

⁷ Zákon dvanácti desek pochází z poloviny 5. století př. n. l. Jednalo se o dvanáct bronzových desek, které byly veřejně vystavené na římském Foru Romanu. Bohužel se tyto desky po vpádu Gallů (387 př. n. l.) do Říma ztratily.

⁸ BRADLEY, Keith, CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I The nacent Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge Univesity Press 2011. ISBN 978-0-521-84066-8, s. 276.

⁹ BRADLEY, Keith, CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I The nacent Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge Univesity Press 2011. ISBN 978-0-521-84066-8, s. 278.

¹⁰ SVOBODA, Ludvík (ed.) *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia 1974, s. 445.

a oděvu.“¹¹ Zároveň se uvádí, že otroci ve městě měli lepší postavení, než měli otroci na venkově. Navíc ve městě bylo možné snáze dosáhnout svobody.

Pokud jde o počet otroků během republiky, údajně nejvíce otroků vygenerovala válka s Vetii (298–293 př. n. l.), kdy údajně upadlo do otroctví 60 000 lidí. V následujícím období již nedocházelo k takovému vzrůstu počtu otroků jako právě kolem roku 295 př. n. l.¹²

Významný dopad na otroctví, resp. počet otroků měl i tzv. *lex Aquilia*, který byl vydán v roce 287 př. n. l. a který se týkal žalob pojednávajících o tzv. *damnum iniuria datum* (škoda, která byla nezákonně způsobená. Tento zákon zahrnoval i následující ustanovení: „*Ut qui servum servamve alienum alienamve quadrupedem vel pecudem iniuria occiderit, quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum aes dare domino damnas esto.*“ To znamenalo, že pokud někdo neoprávněně zabil otroka, který náležel jinému majiteli (případně pokud někdo zabil zvíře náležející jinému), měl majiteli zaplatit jakoukoliv nejvyšší hodnotu, kterou tento otrok (případně zvíře) měl v předchozím roce.¹³

Odborná literatura vymezuje tři podmínky, za kterých může vzniknout otrokářská společnost: soukromé vlastnictví půdy, existence vhodného nakládání s přebytky a absence nabídky práce v rámci vnitřního trhu. Tyto podmínky byly v Římě splněny, navíc zde byl trvalý přísun zajatců, kteří právě poskytovali ty činnosti (práce na polích, v domácnostech), které nebyly prováděny svobodným římským obyvatelstvem. Řím jako otrokářská společnost se vymezuje jistě nejpozději od roku 300 př. n. l.

V následujícím období, ve 3. a 2. století př. n. l. se Řím soustředil na rozšíření své moci ve Středomoří. Během uvedeného období ovládl Řím Sardinii a Korsiku, samozřejmě ovládal v té době i Sicílii, zároveň pak oblasti jižního pobřeží Pyrenejského poloostrova, pobřeží Tunisu, dále pak oblasti

---

¹¹ BRADLEY, Keith, CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I The naciient Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge Univesity Press 2011. ISBN 978-0-521-84066-8, s. 277.

¹² BRADLEY, Keith, CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I The naciient Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge Univesity Press 2011. ISBN 978-0-521-84066-8, s. 280.

¹³ BRADLEY, Keith, CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I The naciient Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge Univesity Press 2011. ISBN 978-0-521-84066-8, s. 281.

v Jaderském moři a v Egejském moři. V okamžiku, kdy Řím svoje postavení vybojoval v punských válkách, stala se ze Říma imperiální republika.

V souvislosti s rozšiřováním hranic Římské republiky a s množstvím zajatců, rostl i počet římských otroků. Někteří autoři uvádějí, že v severní Africe bylo v roce 256 př. n. l. zotročeno asi 27 000 lidí a v Kartágu v roce 209 př. n. l. až 10 000. Je samozřejmě otázkou, zda antičtí autoři, kteří uvádí tato čísla, měli skutečné informace a zda výše uvedené není nadhodnocené, ale v každém případě se dá konstatovat, že množství zotročených zajatců v posledních dvou třech stoletích př. n. l. byl skutečně velký.

Postupně se vytvořila určitá tržiště, kde se nejvíce obchodovalo s otroky, což bylo kromě Říma v Athénách, Délu, Tyru a Kartágu. „*V Římě prodávání otroci veřejně zvláště u chrámu Kastorova a v Subuře nebo soukromě (otroci vzácní) v krámech. Při veřejném prodeji stavěni na dřevěné lešení a na krk jim věšena tabulka, na níž byl udán jejich původ, věk, zdraví a způsoblost tělesná u duševní... Čerstvým otrokům křídovány byly nohy. Údaje musely být správné. Cena byla rozmanitá a řídila se dle oněch vlastností, tak mohl státi otrok 1000, ba až 300 000 sesterciů.*“¹⁴

Skutečnost, že se v římské společnosti pohybovalo čím dál tím více otroků, s sebou ale přinášelo také problematické aspekty. Tím nejzásadnějším byla občasná povstání otroků, přičemž k velkému povstání došlo v roce 196 př. n. l. v Etrurii. Toto povstání bylo potlačeno početným římským vojskem. Vůdci tohoto povstání byli zbičováni a ukřižováni. O deset let později propuklo povstání otroků v Apulii, které bylo také římským vojskem krvavě potlačeno. Kolem 7000 vzbouřenců bylo zajato a popraveno.¹⁵

Prvním velkým povstáním otroků, ke kterému ve 2. století př. n. l. v Římské říši došlo, bylo povstání na Sicílii, kde se vzbouřili otroci z vnitrozemí a následně z jihozápadních částí ostrova. Následně došlo ke spojení obou skupin, do jejichž čela se postavil Eunús (nar. neznámo – 132 př. n. l.), který byl prohlášen za krále a přijal jméno Antiochos. I toto povstání bylo Římany krvavě potlačeno a na 8000 otroků ukřižováno.¹⁶

---

¹⁴ KUEBLKA, Vít. *Římské reálie a literatura*. V Prostějově: V. Kubelka 1927, s. 129.

¹⁵ OLIVA, Pavel. *Dějiny starověkého světa*. Praha: Scientoa 1994, s. 114.

¹⁶ OLIVA, Pavel. *Dějiny starověkého světa*. Praha: Scientoa 1994, s. 114.

Příčiny povstání otroků spočívaly bezesporu v jejich bezprávním postavení, které měli v rámci římského systému práva, a tedy v rámci římské společnosti. Skutečnost, že byli postaveni na úroveň věcí, vedla v mnohých případech k nelidskému zacházení s otroky, jejich týráním apod.

Postupně ovšem, především po zkušenostech s povstáním otroků, začali někteří římscí autoři o otrocích uvažovat jako o bytostech, o které by se majitel měl starat, nikoliv je pouze využívat k práci a dalším činnostem. Marcus Terentius Varro ve 30. letech 2. století př. n. l. ve svém díle *O zemědělství* dává rady vlastníkům venkovských pozemků, kteří vlastnili otroky. V jeho pojednání je možné se například dočíst, že některé národy jsou vhodnější pro určité činnosti – např. Galové jako pastevcí, otroci z Epiru jako dozorcí na farmě.¹⁷

Na přelomu 2. a 1. století př. n. l. se Římská republika dostávala do určité krize. Docházelo k politickým bojům mezi optimáty¹⁸ a populáty¹⁹. Význam měla diktatura Lucia Cornelia Sully (138/134 př. n. l. – 78 př. n. l.) (příloha č. 3) ze skupiny optimátů, který se v roce 82 př. n. l. zmocnil Říma. Poprvé v římských dějinách byly vyhotoveny tzv. proskripce, tedy seznamy občanů, kteří byli postaveni mimo zákon, byly jim zkonfiskovány majetky a jejich otroci byli propuštěni na svobodu. Jelikož se jednalo o nemalé množství lidí, odhaduje se, že množství otroků propuštěných na svobodu se v tomto období pohybovalo kolem 10 000. Tato skutečnost, stejně jako Sullova politika destabilizovala Římskou republiku, která navíc byla v roce 73 př. n. l. oslabena dalším otrockým povstáním, které proběhlo na Sicílii a jemuž do čela se postavil Spartakus (103 př. n. l. - 71 př. n. l.) (příloha č. 4), válečný zajatec původem z Thrákie. Otrocké vojsko vedené Spartakem, než bylo potlačeno, několikrát porazilo římskou armádu.

Období republiky končí prvním triumvirátem, Caesarovou diktaturou, přičemž po zavraždění Caesara (12./13. července 100 př. n. l. – 15. března 44 př. n. l.) (příloha č. 5) se moci chopil druhým triumvirát.

---

¹⁷ BRADLEY, Keith, CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I The naciient Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge Univesity Press 2011. ISBN 978-0-521-84066-8, s. 275.

¹⁸ Optimáti byli podporováni bohatými lidmi, jejich představitelem byl vojevůdce Sulla (podpora senátu).

¹⁹ Populárové představovali střední vrstvy, chtěli reformy (i ve prospěch lidu), jejich představitelem byl vojevůdce Gaius Marius (podpora lidového shromáždění).

1.3 Principát

V roce 27. př. n. l. se chopil moci Augustus (23. září 63 př. n. l. jako Gaius Octavius – 19. srpna 14 n. l.) (příloha č. 6), který se označil principem a období, které bylo jeho vládou zahájeno, jako principát.²⁰

Na počátku principátu je počet otroků v Římské říši stále velký, otroci tvoří kolem 35 % obyvatelstva. Otroci, podobně jako v době republiky, zůstali významnými pracovními silami na venkovských usedlostech a v městských domech, vzdělanější působili na pozicích účetních, učitelů apod. Navíc byli otroci vnímáni jako obchodovatelné přežitky některých elit, tedy byli kupováni a prodáváni s cílem zisku a jako vhodná investice.²¹

Samozřejmě na vývoj otroctví v Římě měl zásadní význam zastavení římské expanze, což s sebou přinášelo snížení přísunu velkého množství otroků. Tato skutečnost ovlivňovala ceny a dostupnost otroků v Římě, stejně pak i jejich postavení v rámci římské společnosti. Do společnosti pronikaly i nové filozofické směry např. stoické teorie o tom, že žádný člověk není otrokem od přírody.

Během období principátu se otroctví rozšířilo v souvislosti s tím, jak se rozšiřovala Římská říše – tedy otroci byli velmi rozšířeni i v římských koloniích. S určitou modernizací římské společnosti i přes určité bezprávné postavení otroků je možné konstatovat, že někteří z otroků pracovali jako účetní, investoři apod. a měli od pána svolení disponovat s jeho majetkem nebo penězi. V této době se také rozvíjí institut *peculia*, což byl majetek otrokova vlastníka, který ho dal otrokovi, aby s ním nakládal. Existují dokonce i prameny, které dokládají, že otrok poskytoval obchodníkovi půjčky.²² V době úpadku a krize republiky dokonce někteří vlastníci svěřovali svým otrokům do *peculia* zbraně a využívali je pak pro boj se svými politickými oponenty.²³

---

²⁰ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2., přeprac. vyd., v nakl. Academia 1. vyd. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X, s. 221.

²¹ BRADLEY, Keith, CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I The nacent Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge Univesity Press 2011. ISBN 978-0-521-84066-8, s. 278.

²² BRADLEY, Keith, CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I The nacent Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge Univesity Press 2011. ISBN 978-0-521-84066-8, s. 279.

²³ SVOBODA, Ludvík (ed.) *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia 1974, s. 445.

Právě existence *peculia* vlastně do určité míry umožnila otrokům, aby samostatně investovali nebo sami poskytovali půjčky nebo si půjčovali, protože následně jejich pán ručil za jejich závazky do výše *peculia*. Skutečnost, že Římané v době principátu velmi využívali otroky pro investice a podobné obchody, dokonce pak těmto otrokům v případě úspěchů dávalo možnost najmout si na tyto činnosti další otroky, kteří pro ně pracovali.²⁴

V době principátu je možné také hovořit o prohloubení diferenciaci ve vrstvě otroků, a to tím způsobem, že právě otroci, kteří měli na starosti investice nebo konkrétní obchody, tedy otroci, kteří hospodařili s majetkem svého pána a měli přístup k finančním prostředkům, zpravidla měli *peculium* a mohli si tak našetřit určité prostředky proto, aby se mohli z otroctví vykoupit. Takže i přestože se během císařství začala prosazovat určitá zpřísnění pro *manumisse*, například byl stanoven minimální věk otroka i majitele, okamžitě byly uzákoněny určité výjimky. Tedy omezení *manumisse* neplatilo pro ty otroky, kteří hráli významnou roli v zásobování Říma potravinami (obchodovali s obilím, loděmi apod.).

Nicméně právní postavení všech otroků bylo stejné, lišilo se pouze sociální postavení a přístup k možnosti propuštění z otroctví. Současně se ale římská společnost musela vyrovnat se skutečností, že otroci byli původem z italských kmenů, případně pocházeli z kolonií, a tedy nebylo možné většinou dle fyziognomie rozpoznat, kdo je otrok a kdo plnoprávný římský občan. Tato skutečnost byla řešena především v období císařství, kdy sice z doby republiky přetrvával názor, že oděv otroka měl být spíše fádňí, nicméně právě u „výše postavených“ otroků tento požadavek dodržován nebyl.

V principátu současně došlo i ke snížení počtu otroků pracujících v zemědělství, neboť se začal rozvíjet tzv. kolonát, tedy „*drobný nájem velkostatkářské půdy kolónům, tj. chudým rolníkům a bezzemkům.*“²⁵ Vznik kolonátu souvisel především s tím, že klesala efektivita otrocké práce

---

²⁴ BRADLEY, Keith, CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I The naciient Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge Univesity Press 2011. ISBN 978-0-521-84066-8, s. 279.

²⁵ SVOBODA, Ludvík (ed.) *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia 1974, s. 303.

na velkých latifundiích²⁶, protože nebylo možné zajistit dohled nad všemi pracujícími otroky.

1.4 Dominát

Ve 3. století se začala stále více prohlubovat krize principátu, které využil syn propuštěného otroka z Dalmácie Gaius Aurelius Valerius Diocletianus (kolem 244 jako Diocles – 3. prosince 312 nebo 316) (příloha č. 7), jenž se v roce 284 stal císařem jako Diocletianus. Diocletianus zavedl některé státní reformy, které již v předchozích obdobích směřovaly k upevnění císařské moci jako moci absolutní, a stal se tak neomezeným pánem (*dominus*). Období, které následovalo je v římských dějinách označováno jako dominát.²⁷

Pokud jde o historický vývoj otroctví v této době, bezesporu na něj mělo největší vliv křesťanství, resp. skutečnost, že se v několika prvních staletích našeho letopočtu rozšířilo v Římské říši, až bylo nakonec přijato jako oficiální náboženství. Otroctví bylo chápáno jako běžný institut v židovské, římské i řecké společnosti, nicméně pokud jde o křesťanství, byla problematika otroctví poněkud složitější.

Přestože podle Bible Ježíš Nazaretský, také známý jako Ježíš Kristus (asi mezi 7 a 1 př. n. l. – asi mezi 30 a 33 n. l.²⁸) (příloha č. 8) nedělal rozdíl mezi otroky a svobodnými, je třeba konstatovat, že křesťanství v případě, že pronikalo do římské společnosti, zprvu nemělo aspirace narušovat tradiční otrokářskou společnost. Křesťany byli i římsští otrokáři, tedy vlastníci otroků. Otroctví zpočátku nebylo považováno za hřích a zpočátku křesťanská církev nepožadovala zrušení otroctví.

Změna, kterou křesťanství přineslo, byla ovšem pozvolná. Otroci se v prvních stoletích uplatňovali v kostelích a na počátku 2. století n. l. Plinius napsal Trajanovi o otrocích, ze kterých se stali jáhnové. Ve čtvrtém století otroci

---

²⁶ Velké zemědělské statky vlastněné jednotlivcem, rodinou nebo obchodní společností.

²⁷ BARTOŠEK Milan. Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje). 1. vydání. Praha: Academia, 1995, s. 37.

²⁸ FINEGAN, Jack. Handbook of biblical chronology: principles of time reckoning in the ancient world and problems of chronology in the Bible. Hendrickson Publishers, 1998. ISBN 1565631439.

stále potřebovali povolení, aby mohli vstoupit do klášterů nebo aby získali kněžské svěcení.

V období vlády Diocletiana bylo vydáno několik výnosů proti křesťanství, nicméně postupe času se postoj ke křesťanství začal měnit a již císař Konstantin I. Veliký (27. února mezi léty 272 až 285– 22. května 337), který vládl v letech 306–337 vydal milánský edikt, který zavedl náboženskou svobodu. Křesťané ponechávali otroctví v platnosti, nicméně již v prvních století křesťanství prosazovalo mírné zacházení s otroky.²⁹ Ve 3. a 4. století pak i křesťanská církev disponovala otroky, a i přestože hlásala, že propuštění z otroctví je křesťanský a bohubíjící čin, své otroky propouštěla na svobodu zřídka.³⁰

Otroctví přetrvávalo ještě do 5. století n. l., kdy byl svolán Chalcedonský koncil (roku 451 n. l.), který trval na souhlasu majitele otroka, aby tento otrok mohl vstoupit do kláštera a stále skutečnost, že otrok našel útočiště v klášteře bez souhlasu svého pána, bylo považováno za útek.³¹

V následujícím období, tedy na přelomu starověku a středověku bylo otroctví jako institut známé, ale postupně se přetvořilo do feudálního systému.

---

²⁹ OLIVA, Pavel. *Dějiny starověkého světa*. Praha: Scientia 1994, s. 145.

³⁰ MOLNÁR, Amedeo, ŘÍČAN, Rudolf: *12 století církevních dějin*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989. ISBN 80-7017-060-3, s. 175.

³¹ BRADLEY, Keith, CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I The naciient Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge Univesity Press 2011. ISBN 978-0-521-84066-8, s. 463.

2 VZNIK OTROCTVÍ

Tato kapitola se zaměří na problematiku vzniku otroctví v římském právu, což představuje velmi specifickou oblast historického zkoumání. V průběhu existence římské říše bylo otroctví předmětem zvýšené pozornosti, neboť probíhaly živé diskuse týkající se zejména lidské svobody. Právní subjektivita však neměla v dané době takové postavení, jako je tomu v současnosti. Obecně totiž platilo, že právní subjektivita byla přiřknuta pouze těm jedincům, jež byli ze zákona považováni za svobodné. Jen svobodný jedinec měl totiž právo stát se subjektem práva. V komparaci s tím však otroci nedisponovali vůbec žádnými právy. Římský právní systém na otroky nahlížel jako na pouhé manipulační věci, s nimiž měl jejich majitel možnost nakládat přesně tak, jak sám uznal za vhodné. Je potřeba si však uvědomit, že otrokem se mohl jedinec v římské říši stát z několika příčin. Právě jejich charakteristice bude věnována tato kapitola.

Obecně je v současné době počítáno se zhruba devíti kategoriemi vzniku otroctví. V první řadě se jednalo o vznik otroctví z narození z matky a z válečného zajetí. Setkat se však bylo možné také s dalšími formami zotročení. Proto budou v této práci klasifikovány také takové formy zotročení, jako je zotročení pro nevděk, otroctví jako výsledek mezinárodního obchodu, otroctví z trestu, zotročení na základě hrubého porušení občanských povinností, dlužní otroctví, dočasné otroctví a konečně také protiprávní otroctví, jež se zakládalo na honech pořádaných na svobodné římské občany za účelem finančních zisků při jejich prodeji do zahraničí.

V historických pramenech máme možnost setkat se s tvrzením, že se otrokem člověk mohl narodit, ale stejně tak se jím mohl stát v průběhu svého života. Narodil se jako otrok v případě, že jej porodila otrokyně. V průběhu života se ze svobodných jedinců mohli stát otroci buďto v důsledku práv jednotlivých národů, když se jednalo kupříkladu o otroctví zapříčiněné válečným zajetím či v důsledku civilního práva, když se člověk po dosažení dvacátého roku života sám rozhodl prodat do otroctví. Mimo zmíněných možností vzniku otroctví je pak třeba představit také speciální kategorie, jimiž je zotročení pro nevděk, zotročení z trestu, zotročení v důsledku hrubého porušení občanských povinností a dlužní otroctví. Stranou zájmu pak nesmí zůstat ani dvě specifické kategorie,

jimiž je nabytí otroků prostřednictvím realizování mezinárodního obchodu a dočasné otroctví, jež má spojitost s jedinci, jimž se podařilo se z této nelehké životní situace dostat.³²

Již v době existence Římské říše si tehdejší právníci byli velice dobře vědomi skutečnosti, že je otroctví v rozporu se zásadami přirozeného práva. V podobě, jak jej známe v současnosti, byl institut otroctví využíván pouze v rámci tzv. *ius gentium* neboli práva národů, když se jednalo o zmiňované válečné otroctví a narození z otrokyně. Později byla představena druhá skupina otroctví, jež vycházela z *ius civile* neboli práva římských občanů, jež do sebe zahrnovala zbylé možnosti vzniku otroctví.³³

2.1 Narození z matky

Důležitou otázkou, která se s otroctvím pojí, je otázka jeho vzniku: jakým způsobem bylo možné se podle římského práva stát otrokem? Na tomto místě je třeba rozlišovat, jak se z osoby stane otrok podle *ius gentium* a podle *ius civile*. Podle *ius gentium* je možné stát se otrokem tak, že dojde k zajištění osoby během válečného tažení a z této osoby se následně stane otrok. Podle *ius gentium* je možné stát se otrokem narozením, tedy dítě narozené z matky otrokyně je také otrokem. Tedy status otce na postavení dítěte nic nemění – v případě, že je matka svobodná, je dítě svobodné, i kdyby jeho otec byl otrok a naopak. Nicméně postupem doby se tato problematika trochu zkomplikovala a mohlo dojít i k situacím, kdy svobodná žena porodila dítě, které bylo otrokem.³⁴

Prvním případem je situace, kdy svobodná žena má poměr s otrokem, a to s vědomím jeho pána (*dominus*). V případě, že se z takového vztahu narodí dítě a matka i pán otroka souhlasí, je dítě otrokem a majetkem dotyčného pána. Toto pravidlo bylo nicméně zrušeno Publiem Aeliem Hadrianem (24. ledna 76 – 10. července 138) (příloha č. 9). Gaius uvádí další případ, kdy se dítě narodí jako

---

³² HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: J. Otto, 1910, s. 128-129.

³³ BALÍK, S. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 72.

³⁴ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, s. 61.

otrok, a to je v případě, že svobodná žena má poměr s otrokem a je si vědoma skutečnosti, že se jedná o otroka. V roce 18 pak vstoupil v platnost zákon Lex Iulia de Adulteriis Coercendis vydaný císařem Augustem a měl za cíl posílit morální základy římské společnosti a potírat cizoložství. Tento zákon nejenže trestal cizoložství, ale také stanovil postihy pro osoby, které měly intimní vztahy s otroky nebo svými otrokyněmi. Pokud žena v manželském vztahu otěhotněla s propuštěným otrokem a dítě se narodilo, bylo považováno za otroka a bylo propadeno státu jako státní otrok. Matka byla navíc deportována na ostrov Pandataria³⁵. Tento zákon měl za cíl omezit vztahy mezi propuštěnými otroky a ženami a udržet čistotu římského rodinného života.³⁶

Římské právo znalo i případy, kdy se dítě, které se narodilo otrokyni, považovalo za svobodné. V prvním případě římské právo zakotvovalo pravidlo *favore libertatis*, podle kterého v případě, že žena byla kdykoliv od početí dítěte do porodu svobodná, na dítě se hledělo jako na svobodné, a to i v případě, že matka byla v době porodu opět otrokyní. Toto pravidlo se více uplatňuje od doby Hadriána. Podle Gaia je svobodný i mužský potomek svobodného muže, který byl zplozen s otrokyní v případě, že svobodný nevěděl, že se jedná o otrokyni. Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus, známý také jako Justinián I. nebo Justinián Veliký (kolem 483 – 14. listopadu 565) (příloha č. 10) dále uzákonil, že otrokyně, která je milenkou pána se o pána až do smrti stará, je následně po jeho smrti svobodná a stejně i děti, které se narodily z tohoto svazku, jsou svobodné.³⁷

---

³⁵ Tento ostrůvek se nachází v Tyrhenském moři u italského pobřeží. Byl využíván Římany k deportaci politických vězňů a žen, které porušily morální zákony. Dnes je známý pod názvem Ventotene. Vedle Pandatarie byly v římské době využívány i další ostrůvky pro deportaci žen, které porušily morální zákony. Mezi tyto ostrůvky patřily například Lipari (v Egejském moři) a Gyara (v Egejském moři poblíž dnešního Řecka). Nicméně, ostrov Pandataria byl pravděpodobně nejznámějším z těchto ostrůvků a díky své blízkosti k Itálii byl často využíván pro deportaci.

³⁶ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 25.

³⁷ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, s. 61.

2.2 Válečné zajetí

Otroctví vznikající v důsledku válečného zajetí představuje z historického hlediska vůbec nejstarší způsob vzniku, když se jednalo o standardní způsob změny postavení jedince fungující nejen v době fungování římského království, ale také následujícího římského císařství. Je však potřeba si uvědomit, že masové zotročování nepřátel nebylo příliš častým jevem. Jednalo se spíše o sporadický jev, jenž souvisel s tím, že v době římské neměly dobovačné války otrocký charakter. Z možných příkladů, kdy k hromadnému zotročování skutečně došlo, je možné zmínit kupříkladu Galské války, jež se uskutečnily v letech 58-50 př. n. l. či Panské války konané v několika etapách, a to v letech 264-241 př. n. l., 218-201 př. n. l. a 149-146 př. n. l. Jedinci, jež byli v rámci těchto válečných tažení zajati, se automaticky stávali státními otroky.³⁸

Otrokem se v tomto případě stával jedinec, jenž se narodil z hlediska římského práva jako svobodný, avšak v důsledku zajetí národa, s nímž se Římané nalézali ve sporu, se ze svobodného občana stal nově otrok dobyvatele. V římském právu, které se označovalo jako justiniánské *Institutiones*, bylo hovořeno o tom, že vše, co bylo vzato nepřátelům, se automaticky dle práva národů stalo římským vlastnictvím, a to dokonce v tom smyslu, že se ze svobodných osob stali římský otroci. Jedinci, jež se stali válečnými otroky, spadali do kategorie státních otroků neboli *servi publici*. V důsledku jejich zotročení pak u nich došlo k zániku veškerých jejich práv, když kupříkladu neměli právo vlastnit jakýkoli majetek, nesměli se účastnit dražby, a dokonce nesměli ani uzavírat manželství.³⁹

Je třeba zdůraznit skutečnost, že v důsledku válečného zajetí se z jedinců nestávali výhradně otroci. Setkat se bylo možné také s tím, že byli zajatci popraveni, či bylo jejich prostřednictvím vyjednáváno s dobývaným státem. V takovém případě mohli být zajatci za výkupné, ale i bez něj, opětovně propuštěni na svobodu. Historici se v současné době shodují na tom, že v době

---

³⁸ SOMMER, O., SPÁČIL, J. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 177.

³⁹ SOMMER, O., SPÁČIL, J. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 176.

římské říše mohla skupina válečných zajatců představovat zhruba 14-30 % skutečného počtu všech otroků, jež na území Římské říše pobývali.⁴⁰

Jak bylo zmíněno, válečné zajetí nemuselo být definitivním krokem ke vzniku otroctví. V některých případech se zajatcům podařilo uprchnout, v jiných došlo k samovolnému propuštění a jeho navrácení se na území nějakého spřáteleného státu. V daném okamžiku pro takového otroka začaly platit tzv. *ius postlimini*, skrze něž mu byla navracena okamžitě jeho minulá práva a povinnosti. Došlo-li k osvobození otroka, dle římského práva již na něj nesmělo být nahlíženo jako na jedince, jenž byl někdy v zajetí. Stal se z něj opět rovnoprávný občan.⁴¹

Co se týče vztahů faktického rázu, ty po zajatcově propuštění obnovovány automaticky nebyly. Díky zajetí tak kupříkladu zaniklo zajatcovo manželství, a i jeho dražební poměry bylo potřeba zakládat znovu. Stalo-li se, že zajatec během zajetí zemřel, platila tzv. fikce Korneliova zákona, jež určovala, že na majetkové a rodinné poměry zajatého se hledělo, jako by zemřel v okamžiku, kdy padl do zajetí. Tento stav byl důležitý především z hlediska problematiky testamentu, jenž v důsledku fikce zůstával zachován.⁴² Dědicové měli v daném okamžiku takové postavení, jako by jejich blízký nikdy nebyl zajat. Okamžik smrti však byl v takovém případě určován dle chvíle, kdy se jedinec stal zajatcem.⁴³

Velice zajímavou změnou v právním postavení zajatce se stal zákon *lex Hostilia*, jenž byl vydán v průběhu fungování římské republiky. Prostřednictvím tohoto zákona byla zajatcům poskytována ochrana jejich majetku před krádežemi, což nepřímo poukazovalo na skutečnost, že přestože se z jedince stal válečný zajatec a otrok, byla mu vyhrazována i jistá práva. Zejména právo vlastnické.⁴⁴

---

⁴⁰ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

⁴¹ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 63.

⁴² KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 63.

⁴³ SOMMER, O., SPÁČIL, J. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 177.

⁴⁴ BARTOŠEK, M. *Captivus – studie o právním postavení římského občana - válečného zajatce*. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1948, s. 185.

2.3 Zotročení pro nevděk

V rámci římského práva existovalo specifické zotročení pro nevděk, nazývané *revocatio in servitutum*, což by dnes mohlo být přeloženo jako "znovupovolání do otroctví". Tento druh otroctví mohl být uložen pouze osobám, které byly kategorizovány jako *libertinus* (propuštěnec) a projevíly se vůči svému bývalému pánovi nevděčně.⁴⁵

V římské době byli *libertinové* osobami, které se narodily jako otroci, ale později získaly svobodu. Nicméně, i když měli formálně stejná práva jako ostatní svobodní občané, byli stále závislí na svých bývalých pánech a mohli být povinni jim poskytovat různé služby. Jestliže se *libertinus* choval nevděčně vůči svému bývalému pánovi, mohl být podroben *revocatio in servitutum*. Toto zotročení znamenalo, že se jedinec stal znovu otrokem svého původního pána a musel mu poskytovat služby jako za dob otroctví.⁴⁶

Je důležité si uvědomit, že ne všechny projevy nevděku vedly automaticky k zotročení. Římské právo uznávalo, že každý případ je individuální a závisí na závažnosti provinění. Některé projevy nevděku byly považovány za méně závažné a mohly být vyřešeny pouhým pokáráním nebo pokutou. V případě závažnějších přestupků však byly k dispozici tvrdší tresty, jako bylo bičování nebo nucená práce v dolech.

Zotročení pro nevděk tedy poskytovalo bývalým pánům možnost potrestat *libertiny*, kteří se vůči nim chovali nevděčně, ale zároveň nebylo nadužíváno a každý případ byl posuzován individuálně. Tento způsob trestání nevděku se stal součástí římského práva a přetrvával až do pozdní antiky.

2.4 Zotročení z trestu

Tato forma vzniku otroctví byla nejčastěji uplatňována v průběhu císařského období. V římském právu bylo zotročení z trestu jedním z nejtvrdších trestů, který mohl být vyneseno vůči osobě, která spáchala trestný čin (pachatel se v důsledku spáchaného činu stal otrokem římského státu neboli *servitem*

---

⁴⁵ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 61.

⁴⁶ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 61.

poenae). „*Otroctví z trestu je výjimka z jinak železně platné zásady, že civis Romanus nesmí být zotročen na teritoriu římského státu*“.⁴⁷ Zotročení mělo za účel zbavit osobu svobody a udělat z ní otroka. Tento trest byl používán především pro ty nejtěžší zločiny, jako bylo vražda, zrada, vražda rodičů nebo velmi závažná majetková trestná činnost.⁴⁸

Proces zotročení z trestu byl založen na právním konceptu "capitis deminutio maxima"⁴⁹, což znamená "největší ztráta práv a postavení". Toto označení se používalo v případech, kdy bylo někomu odebráno jeho právo na občanství a stal se tak cizincem nebo otrokem. Tento koncept měl za účel zbavit člověka jeho práv a postavení v rámci římské společnosti.⁵⁰ Zotročení z trestu bylo vykonáváno buď přímo na místě, kde byl spáchán zločin, nebo v římských pracovních táborech. Osoby, které byly odsouzeny k zotročení z trestu, byly následně prodány na otrokářských trzích a musely pracovat pro své nové majitele. V mnoha případech bylo pro tyto osoby obtížné najít práci, která by odpovídala jejich vzdělání a zkušenostem, což mělo za následek mnoho problémů.⁵¹

Jedním z důvodů, proč bylo zotročení z trestu tak tvrdým trestem, bylo to, že ztráta svobody byla považována za jeden z nejhorších osudů, který mohl postihnout člověka. Osoby, které byly zotročeny z trestu, ztratily všechna svá práva a byly považovány za majetek svých pánů. Z tohoto důvodu bylo pro ně velmi obtížné žít s jakoukoli formou důstojnosti nebo svobody.

Zotročení z trestu se často používalo jako prostředek k udržení společenského řádu a posílení autority římského práva. Lidé se měli bát trestu a být odrazováni od spáchání zločinů. Nicméně, v některých případech bylo zotročení z trestu považováno za příliš tvrdý trest a bylo kritizováno za svou

---

⁴⁷ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

⁴⁸ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, s. 252.

⁴⁹ V římském právu existovaly tři typy "capitis deminutio" (ztráty právního postavení):
Capitis deminutio minima - nejmenší ztráta právního postavení, která se týkala pouze změny jména osoby.

Capitis deminutio media - střední ztráta právního postavení, kdy osoba ztratila svůj status jako římský občan.

Capitis deminutio maxima - největší ztráta právního postavení, kdy osoba přišla o veškerá práva a byla redukována na stav otroctví.

⁵⁰ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery*. Cambridge: University Press, 1908, s. 404.

⁵¹ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

krutost a nehumánnost. Někteří se domnívali, že tresty by měly být více zaměřeny na rehabilitaci pachatelů a jejich resocializaci než na pouhé potrestání.⁵²

Navzdory kritice zotročení z trestu zůstalo v římském právu až do konce římského impéria. Nicméně, s postupem času se stávalo méně běžným a bylo nahrazováno jinými formami trestu, jako například vyhnanstvím nebo vězením. Důvodem bylo to, že se postupně měnily i názory na to, jak by měl být trest vyměřován, a bylo klíčové, aby byl spravedlivý a účinný, ale zároveň nebyl příliš krutý. Důležitým faktorem, který přispěl k úpadku zotročení z trestu, byla také změna společenských hodnot v římské společnosti. S postupem času se lidé stávali stále více humanistickými a začali klást větší důraz na ochranu lidských práv a důstojnosti jednotlivce. To mělo za následek, že byly zavedeny nové zákony a tresty, které respektovaly lidská práva a přispívaly k rehabilitaci a resocializaci pachatelů.

2.5 Zotročení pro hrubé porušení občanských povinností

Zotročení za hrubé porušení občanských povinností bylo „*charakteristické pro dobu republiky a týkalo se občanských povinností (např. toho, kdo se vyhýbal vojenské slubě, anebo toho, kdo se nedostavil k censu*“⁵³. Jednalo se tedy o speciální kategorii, která měla významnou veřejnoprávní povahu a týkala se konkrétně vojenských a politických aspektů.⁵⁴

Vojenská služba byla v římské republice povinná pro všechny muže, kteří dosáhli věku 17 let a měli římské občanství, až do věku 46 let. Cílem této povinnosti bylo zabezpečit obranu římského státu. Pokud se jedinec snažil

---

⁵² Mezi tyto kritiky patří někteří právníci a filozofové antického Říma, kteří se kriticky vyjadřovali o zotročení z trestu a o jeho efektivitě jako prostředku k udržení společenského řádu. Například Publius Cornelius Tacitus, historik a politik žijící v 1. století n.l., kritizoval zotročení z trestu jako trest, který "zničí lidskou důstojnost a odsoudí pachatele k nejhoršímu utrpení". Filozof Seneca Starší se také vyjadřoval kriticky k zotročení z trestu a zdůrazňoval nutnost rehabilitace a vzdělávání pachatelů jako cestu k obnově společnosti.

⁵³ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

⁵⁴ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

vyhnout vojenské službě, bylo to považováno za hrubé porušení občanských povinností. Pro takové osoby byl možným trestem zotročení.⁵⁵

Dalším důležitým veřejnoprávním požadavkem bylo sčítání lidu, které se provádělo každých pět let. Cílem bylo zjistit počet obyvatel, jejich věk a majetek. Tyto informace byly důležité pro vojenské, politické a daňové účely. Pokud se jedinec odmítl účastnit sčítání lidu, bylo to považováno za hrubé porušení občanských povinností. Podobně jako u vojenské služby, i tady bylo možným trestem zotročení.⁵⁶

Bylo to tedy zcela v souladu s římským právem, když byl jedinec, který se dopustil takového hrubého porušení, prodán do otroctví. Přestože tento způsob uvalení otroctví byl v římské společnosti považován za výjimečný, bylo to v praxi častější, než by se mohlo zdát. Lidé, kteří se snažili vyhnout vojenské službě nebo sčítání lidu, se tím snažili vyhnout i dalším povinnostem, jako byla placení daní a zodpovědnost vůči státu.⁵⁷

Toto zotročení za hrubé porušení občanských povinností se však netýkalo pouze římských občanů, ale také cizinců a otroků. Například cizinci, kteří byli povinni platit daně a splňovat určité podmínky k získání římského občanství, mohli být prodáni do otroctví za hrubé porušení těchto povinností. Stejně tak i otroci, kteří měli určité povinnosti vůči svým majitelům, jako například pracovat nebo splácet dluhy, mohli být prodáni do otroctví za hrubé porušení těchto povinností.⁵⁸

Otroctví bylo tedy v římské společnosti považováno za jeden z trestů za hrubé porušení občanských povinností. Bylo to důsledkem významné veřejnoprávní povahy těchto povinností, zejména vojenských a politických, které měly zásadní význam pro stabilitu a obranu římského státu. Nicméně, v průběhu času se postoj římské společnosti k otroctví měnil. V období římského císařství se zotročení za hrubé porušení občanských povinností stalo méně častým a místo

---

⁵⁵ GWYNN DM. *The Roman Republic: A Very Short Introduction*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press; 2012.

⁵⁶ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

⁵⁷ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 61.

⁵⁸ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 61.

toho bylo využíváno jiných trestů. Otroctví jako takové se však stalo běžnou součástí římské společnosti až do pozdního období římské říše.⁵⁹

2.6 Dlužní otroctví

Dlužní otroctví bylo aplikováno pouze v nejstarším období. Bylo založeno na tom, že pokud dlužník nedokázal splatit své dluhy, mohl být prodán jako otrok.⁶⁰

S charakteristikou dlužního otroctví se můžeme setkat v Zákoně dvanácti desek, což byl jeden z nejstarších právních dokumentů, který vznikl v Římě. Tento zákoník byl založen na zásadě, že právo by mělo být stejné pro všechny lidi, a to bez ohledu na jejich sociální status či majetkové poměry. Dle Zákona dvanácti desek bylo stanoveno, že dlužník, který nebyl schopen splatit své dluhy, propadl věřiteli mohl být buď prodán jako otrok do ciziny nebo dokonce usmrcen.⁶¹ Tento zákon se stal velmi kontroverzním, protože dlužníci často nebyli schopni splatit své dluhy kvůli okolnostem, které byly mimo jejich kontrolu, jako byly přírodní katastrofy nebo ztráta zaměstnání. Nicméně, mnozí bohatí Římané tuto formu otroctví využívali jako prostředek, jak si zajistit levnou pracovní sílu.⁶²

V porovnání s jinými formami otroctví, jako bylo válečné otroctví, bylo dlužní otroctví spojováno s soukromoprávními důvody jednotlivce. To znamená, že věřitelé mohli dlužníky prodávat jako otroky, aby si zajistili splacení svých dluhů.⁶³

Tato forma otroctví byla spojena jen s nejstarším obdobím římského práva, avšak praktikovala se až do roku 326 př. n. l., kdy byl na území římské říše přijat zákon Lex Poetelia Papiria. Tento zákon zrušil dlužní otroctví a nově stanovil, že za své dluhy ručí každý římský občan jedině svým majetkem. Dříve totiž bylo běžné, že dlužníci, kteří se nedokázali své dluhy splatit, byli prodáni do otroctví. Lex Poetelia Papiria výrazně omezil možnosti, jakými lze získat otroka na území Římské republiky, což mělo vliv na postavení a práva otroků v římské

---

⁵⁹ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 61.

⁶⁰ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

⁶¹ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

⁶² KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

⁶³ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

společnosti. Tato změna v právní úpravě měla významné důsledky na celkovou situaci s otroctvím v římské říši. Zrušením dlužního otroctví se totiž stala prioritou potřeba najít nové zdroje pracovní síly. Římská ekonomika se stále více rozvíjela a vlivem toho rostlo i poptávka po pracovní síle. V této souvislosti byla důležitá role přikládána nájezdům a válkám, které poskytovaly nové zdroje otroků.⁶⁴

2.7 Dočasné otroctví

Dočasným otroctvím, jež je v pramenech označováno také termínem přechodné otroctví, je rozuměna situace, kdy se z jedinců nestávali otroci, pouze se proměňovalo jejich sociální postavení. Římští občané se stávali tzv. *servorum loco*, což znamenalo, že přestože byli jedinci zbaveni svých práv, nedošlo ke zbavování jejich svobody.⁶⁵

V římské říši bylo dočasné otroctví pro dluhy známo jako *nexum* a bylo zavedeno v rané římské republice. Mohl být použit pouze v případě, že dlužník nemohl splatit svůj dluh jiným způsobem. Dlužník se tak dočasně stal otrokem svého věřitele a musel pro něj pracovat až do splacení dluhu. Věřitel měl právo dlužníka trestat a využívat jeho práce. Po splacení dluhu byl dlužník propuštěn a vracel se ke svému běžnému životu. Dočasnost na věřitele působila přímo v tom smyslu, aby se snažil chovat k dlužníkovi rozumně, tedy neurážel jej a nechoval se k němu nikterak krutě. Bylo tomu z toho důvodu, že po skončení podřízenosti mohl být věřitel z daných důvodů dlužníkem klidně žalován. Tento způsob zotročení se v průběhu doby stal kontroverzním a byl nahrazován jinými formami dluhového vztahu. Například v pozdní římské době se začaly používat půjčky s úrokem, které umožňovaly věřitelům získat své peníze zpět bez zotročení dlužníka. Tyto půjčky se staly běžnou praxí v celé říši a postupně vytlačily *nexum* jako způsob splacení dluhu.⁶⁶

V římském právu existovala i možnost dočasného zotročení pro pachatele určitých trestných činů, jako například krádeže. Pokud byl pachatel krádeže přistižen při činu, mohl být dočasně zotročen, aby svou vinu odčinil a aby byl

---

⁶⁴ SOMMER, O., SPÁČIL, J. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 139.

⁶⁵ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

⁶⁶ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

potrestán za svůj čin. V takovém případě se nejednalo o klasické otroctví pro dluhy, ale spíše o formu trestu, která byla vynucena ze strany státu. Dočasné zotročení bylo v tomto případě použito jako forma nápravy a odčinění zločinu. Dlužník, který se dostal do dočasného otroctví pro dluhy, měl šanci se dostat z této situace po splacení dluhu. Nicméně, pachatel krádeže, který byl dočasně zotročen, musel pracovat na odčinění svého činu a neměl žádnou zaručenou šanci na propuštění.⁶⁷

Také se stávalo, že se lidé dobrovolně přihlašovali k tomu, aby se stali dočasnými otroky. Auctoratus byl termín používaný v antickém Římě pro označení svobodného člověka, který se dobrovolně podřídil dočasnému otroctví v gladiátorských školách. Podle dohody s majitelem gladiátorské školy, tzv. Lanistou, se auctoratus zavázal trénovat a zápasit jako gladiátor v aréně po určenou dobu⁶⁸ (příloha č. 11). Být auctoratem bylo nebezpečné a tvrdé. V rámci dohody se auctoratus dobrovolně podroboval tvrdému tréninku a nebezpečným zápasům, během nichž mohl být zbit, upálen nebo dokonce usmrcen. Smlouva mezi gladiátorem a lanistou obsahovala také ujednání o příjmech, které měl gladiátor dostávat za svou práci. Výhodou pro auctorata tedy bylo to, že si mohl přivydělat a získat slávu, jiní hledali dobrodružství a adrenalinové zážitky.⁶⁹ Existovaly však i další důvody, jako například trest za zločin, dluh nebo prostě nedostatek jiných příležitostí k přivýdělku.⁷⁰ V antickém Římě existovalo mnoho kritiků tohoto druhu otroctví, včetně některých filosofů, kteří se snažili prosazovat morální a etické hodnoty a bojovat proti násilí v arénách.⁷¹

---

⁶⁷ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 67.

⁶⁸ Nejznámější gladiátorskou arénou v římské říši bylo Koloseum (také nazývané Flaviánský amfiteátr). Nacházel se v Římě a byl postaven v 1. století n. l. během vlády císařů Vespasiana a jeho syna Tita. Koloseum byl největší amfiteátr v římské říši a mohl pojímat až 50 000 diváků. Byl používán pro různé veřejné akce, včetně gladiátorských zápasů, loveckých představení a dramatických her. Byl to symbol moci a velikosti Římské říše a je stále velmi populární turistickou atrakcí.

⁶⁹ Gladiátorské zápasy se staly důležitou součástí římské kultury a zábavy a byly často spojeny s náboženskými a kulturními oslavami. Zápasy se konaly v obrovských arénách před tisíci diváky, kteří přicházeli vidět spektakulární boje mezi gladiátory.

⁷⁰ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 67.

⁷¹ Mezi filozofy, kteří kritizovali gladiátorské zápasy a dobrovolné otroctví, patřili například Seneca a Cato starší. Seneca odsuzoval násilí a krutost zápasů, které podle něj byly nevzdělané a ničím prospěšné. Cato starší zase argumentoval, že otroctví je v rozporu s římskými hodnotami svobody a rovnosti, a že by mělo být zakázáno. Oba filozofové také zdůrazňovali, že lidé by měli být více ohleduplní ke zvířatům, která byla často používána jako součást gladiátorských zápasů

2.8 Mezinárodní obchod

V římské říši bylo otroctví běžným jevem, který se rozšířil do všech římských kolonií. Mezinárodní obchod s otroky byl jedním z hlavních zdrojů tohoto systému. Obchodníci a překupníci se specializovali na prodej obyvatel z provincií a cizinců, kteří byli prodáváni na trzích po celé říši. Tento druh obchodu byl velmi rozvinutý a s obchodníky a překupníky byly spojeny celé sítě zprostředkovatelů, kteří umožňovali přepravu a prodej otroků.⁷²

Otroctví bylo tradičním způsobem zotročení, ale zdroje otroků se v průběhu času rozšířily. Kromě války a narození z otrokyně byly dalšími způsoby zotročení například loupežnické výpravy a prodej jedinců z veřejnoprávních a soukromoprávních důvodů.⁷³

Veřejnoprávní důvody byly často spojeny s trestním právem. V antickém Římě byli jedinci, kteří spáchali závažný trestný čin, mohli být odsouzeni k otroctví. Například, člověk, který byl odsouzen k trestu smrti, mohl být místo toho odsouzen k otroctví. Tento druh trestu byl považován za méně krutý než trest smrti a byl považován za způsob, jak potrestat trestné činy bez nutnosti zabíjení jedince. Dalším právním důvodem byl prodej jedinců, kteří byli zadrženi za podílení se na povstáních proti státu nebo za podvod.⁷⁴

Soukromoprávní důvody byly spojeny s dluhy a majetkovými spory. Například, pokud člověk nebyl schopen splatit své dluhy, mohl být prodán jako otrok, aby byl zajištěn návrat peněz věřiteli. Tento druh prodeje byl poměrně běžný a byl považován za legitimní způsob, jak se vypořádat s dlužníky, kteří nemohli splatit své dluhy. Dalším soukromoprávním důvodem bylo prodej lidí kvůli majetkovým sporům. Pokud se v rodině nebo mezi partnery vyskytl spor o majetek, jedinec mohl být prodán jako otrok, aby se vyrovnal tento spor. Tyto prodeje byly často kontroverzní a mohly vést ke konfliktům a nepokojům.⁷⁵

Loupežnické výpravy byly dalším způsobem, jak získat otroky. Lidé, kteří se vydávali na loupežnické výpravy, mohli zajmout lidi a prodávat je jako otroky. Tento způsob byl velmi nelegální a většinou byl považován za zločin. Nicméně,

---

⁷² KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 61.

⁷³ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 61.

⁷⁴ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 61.

⁷⁵ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 61.

mnoho lidí, kteří byli chudí nebo v nouzi, se uchýlovali k tomuto způsobu získávání otroků, jelikož nebyli schopni najít legální práci a takto se snažili zajistit své přežití. Tyto výpravy byly často organizovány většími skupinami a mohly vést k násilí.⁷⁶

2.9 Protiprávní otroctví

Protiprávní otroctví bylo formou nelegálního obchodování s lidmi, při které byli lidé nuceni do otroctví vstoupit, aniž by byli odsouzeni pro zločin. Tento druh otroctví byl nejen morálně nesprávný, ale také protizákonný a trestný.⁷⁷

Podle římského práva bylo možné uvěznit osobu, která se dopustila trestného činu a dát ji do otroctví, jako součást trestu. Tento typ otroctví byl považován za spravedlivý a legitimní. Nicméně, když byl někdo nucen do otroctví bez ohledu na to, zda se dopustil nějakého trestného činu, jednalo se o protiprávní otroctví.⁷⁸

V římské době bylo protiprávní otroctví poměrně běžné. Někteří obchodníci využívali různé triky, aby si zajistili nové otroky. Například mohli unést svobodné lidi a prodávat je jako otroky, nebo podvodem přesvědčit lidi, aby se dobrovolně vzdali své svobody, aniž by věděli, co to znamená. Takové praktiky však byly v rozporu s římským právem a byly trestány. Když byl někdo odhalen, že prodává nebo kupuje otroky protizákonně, byl odsouzen ke ztrátě svobody a ztrátě svého majetku. Pokud byl unesený člověk nalezen, byl mu navrácen jeho status svobodného člověka a byl mu umožněn návrat do svého domova.⁷⁹

Je zajímavé, že protiprávní otroctví bylo trestné nejen pro ty, kteří tuto praxi provozovali, ale také pro ty, kteří s ní souhlasili. Například, pokud někdo

---

⁷⁶ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 61.

⁷⁷ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

⁷⁸ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, s. 252.

⁷⁹ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 62.

kupoval otroka, aniž by si ověřil jeho status jako svobodného člověka, mohl být obviněn z podílu na protiprávním obchodování s lidmi.⁸⁰

Přestože se římské právo snažilo protiprávní otroctví zastavit, tento druh otroctví existoval i nadále. V průběhu historie římské říše se protiprávní otroctví stalo stále větším problémem. Nicméně, římské právo dokázalo zachovat určitou úroveň lidských práv a svobod. Dnes se protiprávní otroctví stále vyskytuje v různých částech světa. Mezinárodní společenství se snaží tento problém řešit a bojovat proti této nehumánní praxi. Díky římskému právu a jeho snaze proti otroctví byla v minulosti stanovena základní pravidla a principy lidských práv, které jsou dnes stále platné a chrání svobodu a důstojnost každého jedince.

2.10 Spor o svobodu

Spor o svobodu byl v římské říši označován termínem *causa literalis*. Byl důležitou a často diskutovanou problematikou, která odrážela složitý vztah mezi otroky a jejich vlastníky. Otroctví bylo běžnou praxí v antickém světě a římské právo se snažilo regulovat a kontrolovat vztahy mezi vlastníky a otroky. V této souvislosti hrál spor o svobodu důležitou roli jako jedna z mála možností, jak se otroci mohli bránit proti svému neoprávněnému držení. Podle římského práva měli otroci některá práva, jako například právo na osobní bezpečnost a právo na soukromí. Avšak ve většině případů byli otroci bezmocní a závislí na svých vlastnících, kteří s nimi mohli nakládat, jak chtěli. Z tohoto důvodu byl spor o svobodu velmi důležitý pro mnoho otroků, kteří se snažili získat zpět svou svobodu.⁸¹

První zmínky o sporu o svobodu lze najít již v dobách Republiky, kdy mohli otroci požádat o svobodu v případě, že byli vlastníkem propuštěni nebo pokud se dostali do situace, kdy je jich vlastník již nemohl dále držet. V období Principátu byla tato možnost rozšířena a otroci se mohli odvolat na právo svobody při soudním procesu. Nicméně tento proces nebyl zcela jednoduchý. Otroci nemohli sami sebe zastupovat před soudem, protože nebyli považováni

---

⁸⁰ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908

⁸¹ SOMMER, O., SPÁČIL, J. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 176.

za plnohodnotné osoby. Namísto toho musel být zastupován tzv. adsetor libertatis, což byl svobodný člověk, který stál na straně otroka a hájil jeho zájmy. Otroek nemohl být sám sobě advokátem, a tak musel svůj případ předat do rukou zkušenějšího zástupce. Pokud se otrok dostal do role žalobce, byl povinen prokázat všechny důkazy, které by mohly potvrdit jeho nárok na svobodu. To v praxi znamenalo, že musel přivést svědky, kteří potvrdí jeho nárok, ale také důkazy o tom, že byl neoprávněně držen v otroctví. Tento proces byl velmi náročný a mnohdy se stávalo, že otrok nebyl schopen předložit dostatečné důkazy a jeho nárok na svobodu byl zamítnut.⁸²

Nicméně i přes tuto komplikaci byl spor o svobodu pro mnoho otroků jedinou možností, jak se bránit proti svému neoprávněnému držení a získat zpět svou svobodu. Pro mnohé otroky byl tento proces poslední nadějí na lepší život a mnoho z nich se do něj zapojilo.⁸³

V justiniánské době došlo k výraznému posunu v právní úpravě sporu o svobodu. Nové zákony, nazývané Novels⁸⁴, upravovaly římské právo a měly za cíl zlepšit ochranu svobody jednotlivců, ale zároveň omezily možnosti otroků získat svobodu. Jeden z těchto zákonů se nazýval Novela 118 a zakazoval soudům projednávat spory, ve kterých otrok tvrdil, že je svobodný. Důvodem bylo, že se tím zabránilo zbytečnému ztrácení času soudů a také se tím snížila pravděpodobnost zneužití práva na soudní řízení. Další zákony se týkaly způsobu, jakým bylo možné získat svobodu. Novela 87 například ukládala otrokovi, který se snažil získat svobodu, aby prokázal, že byl držen neoprávněně. Tento postup znamenal pro otroky výrazné omezení, protože jim bránil v možnosti získat svobodu. Celkově lze říci, že tyto zákony byly výrazným omezením práv otroků a přispěly k jejich další marginalizaci v římské společnosti.⁸⁵

Spor o svobodu byl tedy důležitou součástí římského práva a odrážel složitý vztah mezi otroky a jejich vlastníky. I když byl pro mnoho otroků posledním záchytným bodem v jejich boji za svobodu, v praxi byl velmi náročný,

---

⁸² SOMMER, O., SPÁČIL, J. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 176.

⁸³ SOMMER, O., SPÁČIL, J. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 176.

⁸⁴ Vydány císařem Justinianem v 6. století.

⁸⁵ SOMMER, O., SPÁČIL, J. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 176.

a ne vždy úspěšný. S postupem času došlo k omezení práv otroků a spor o svobodu se stal součástí minulosti, která nás dodnes připomíná, jak složité byly vztahy mezi otroky a vlastníky v antickém světě.⁸⁶

---

⁸⁶ ERDKAMP, Paul, ed. *Cambridge Companion to Ancient Rome*. Cambridge University Press, 2013. ISBN 978-0521720786. Kap. 10.

3 ŽIVOT A POSTAVENÍ OTROKA VE SPOLEČNOSTI

Starověký Řím byl společností, kde otroctví hrálo významnou roli. Otroci byli běžně využíváni v různých oborech a tvořili základnu římské ekonomiky. Postavení otroka v římské společnosti se mohlo lišit podle různých faktorů, jako byla profese jejich pána a kvalita jejich práce. V této kapitole se budeme zabývat hierarchií a sociálními strukturami v římské společnosti, vznikem institutu otroctví a v neposlední řadě se zaměříme na postavení otroka v římské společnosti a jejich životní podmínky.

3.1 Hierarchie a sociální struktury

Římská společnost byla velmi diferencovaná, náležel do ní relativně široký okruh osob, které se vzájemně lišily svým postavením, svými právy a povinnostmi vůči jiným osobám, vůči římské společnosti, státu apod. Zatímco v současné době, v dnešní moderní společnosti, je možné konstatovat, že všichni lidé mají naprosto stejná práva, která jim jsou zaručena zpravidla právními předpisy nejvyšší právní síly, tedy především dokumenty ústavního pořádku apod., dále i právním řádem jako celkem, v Římské říši se ochraně např. osobních práv těšily pouze některé osoby a rozhodně se nedá říci, že by práva všech byla stejná.

Právě v osobnostních právech, tedy ve způsobilosti k právům, se lišily jednotlivé osoby v rámci římského práva, tedy pokud mluvíme o osobách fyzických. Římské právo neuznávalo osobnostní práva všech fyzických osob, ale pouze některých, které tak měly způsobilost k právům. Hlavním rozlišením v rámci římské společnosti, zda mají nebo nemají osoby osobnostní práva, bylo jejich rozdělení na osoby svobodné (*liberi*) a otroky (*servi*). Tomuto rozdělení odpovídá jedno z ustanovení Gaiových *Institutiones*⁸⁷, kdy Gaius uvádí,

---

⁸⁷ KINCL, Jaromír: Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. 2007, ISBN 978-80-7380-054-3.

že „základní rozdělení práva osob je tedy takové, že všichni lidé jsou buď svobodní anebo otroci.“⁸⁸

Výše uvedená diferenciacie pak platila po celé období Římské říše s většími či menšími odchylkami, nicméně právě toto rozlišení na svobodné a otroky se dále odráželo v celém systému římského práva, v jeho institucích a procesních pravidlech. Pokud jde o toto rozlišení, je třeba konstatovat, že to právě byli *liberi*, tedy osoby svobodné, které měly způsobilost k právům, na rozdíl od otroků (*servi*), kteří žádnými podobnými právy nedisponovali.

Osoby svobodné pak římské právo ještě dále dělilo, jak uvádí Gaius: „Ze svobodných lidí jsou potom jedni ingenuové, druzí propuštěnci.“⁸⁹ Pokud šlo o *ingenui*, chápe tento pojem Gaius tak, že se jedná o osoby, které se narodily jako svobodní. Tedy již od svého narození byli svobodní. Na druhou stranu ale Gaius rozeznává propuštěnce (*libertini*), kteří se narodili jako otroci nebo se v průběhu svého života stali otroky a následně byli propuštěni. Pokud jde o propuštěnce, je třeba zmínit ještě další diferenciaci, kterou uvádí Gaius: „Propuštěnců jsou zase tři druhy: buď jsou to totiž občané římské, anebo Latinové, anebo patřící do počtu „vzdaných“ (*dediticii*).“⁹⁰

Pokud jde o vzdané, jak uvádí Gaius, jedná se o takové propuštěnce, kteří byli propuštěni na svobodu a těší se podle římského práva takového postavení jako cizinci. Gaius zde výslovně zmiňuje otroky, kterým bylo vypáleno znamení, kteří byli usvědčeni z trestného činu, nebo takoví otroci, kteří byli určeni k boji s divokým zvířetem, případně uvrženi do vězení. Tito otroci se nikdy nemohli stát římskými občany, a to ani v případě, že byli z otroctví propuštěni. Pohlíželo se na ně obdobně jako na cizince, kteří bojovali proti Římské říši, následně se vzdali a byli Římány ovládnuti.

Na druhou stranu ale pokud otroka nepostihla žádná z výše uvedených potup – tedy nejednalo se o otroka, který byl usvědčen z trestného činu nebo byl uvržen do vězení apod., jak bylo uvedeno výše, v případě jeho propuštění

---

⁸⁸ KINCL, Jaromír: Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. 2007, ISBN 978-80-7380-054-3. S. 43.

⁸⁹ KINCL, Jaromír: Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. 2007, ISBN 978-80-7380-054-3. S. 43.

⁹⁰ KINCL, Jaromír: Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. 2007, ISBN 978-80-7380-054-3. S. 43.

na svobodu se na něj pohlíželo jako na Latina, tedy občana římského.⁹¹ Podle Gaia: „*Občanem římským se totiž stane ten, v jehož osobě se setkají tyto tři (náležitosti): že je starší třiceti let a že je v kviritském vlastnictví pána a že dostává svobodu řádnou a zákonnou formou propuštění, to je buď hůlkou, nebo při censu, nebo testamentem. Bude-li však některá z těchto (náležitostí) chybět, bude Latinem.*“⁹²

3.2 Vznik institutu otroctví

Na úvod této kapitoly je současně vhodné uvést, jakým způsobem se otroctví jako institut vyvinulo, jak bylo pojímáno ve starověku a konkrétně v Římské říši. Otroctví bylo známé již ve starších antických říších, v Egyptě, v Řecku apod. Římská říše převzala institut otroctví z Řecka, kde bylo otroctví méně kruté než následně v Římské říši. Do otroctví se zde dostávali původní obyvatelé Řecka, kteří byli ovládnuti jiným kmenem, ale také váleční zajatci. V Řecku byli rozlišováni otroci domácí, kteří pracovali v domácnosti, vychovávali děti apod., pak otroci státní, kteří obdělávali státní pozemky, pracovali v dolech apod. V Římě se otroci do svého postavení rodili nebo se rekrutovali z válečných zajatců, případně se osoba mohla stát otrokem, protože do něj upadla pro dluhy.⁹³

Otroctví je zmiňováno již v Zákoně 12 desek, kde ovšem právní subjektivita otroka není zcela potlačena, jako je to možné vidět v době republiky nebo císařství. Tedy je možné tvrdit, že v době vzniku Zákona 12 desek nebyli otroci úplně zbaveni svých práv. Jak uvádí Frýdek, „*ke zhoršení postavení otroků dochází ve 4 a 3 století př. n. l., kdy dochází k prudkému nárůstu otroků (váleční zajatci se stávají otroky a Římané se zapojují do obchodu s otroky), otroci se jeví jako levná pracovní síla.*“⁹⁴

---

⁹¹ KINCL, Jaromír: *Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. 2007, ISBN 978-80-7380-054-3, s. 43.

⁹² KINCL, Jaromír: *Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. 2007, ISBN 978-80-7380-054-3, s. 43.

⁹³ Slovník antické kultury. s. 439.

⁹⁴ FRÝDEK, Miroslav. *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. Ostrava: Key publishing 2012. ISBN 978-80-7481-157-3, s. 54.

3.3 Postavení otroka v římské společnosti

Nejprve je třeba se pozastavit nad otázkou, jaký byl v Římské říši rozdíl mezi svobodnými a otroky. Svobodné osoby byly subjekty práv a povinností, tedy měly právní osobnost. To znamená, že *liberi*, osoby svobodné, mohly vstupovat do právních vztahů – mohly nabývat majetek, mohly se zavazovat v rámci obligačních vztahů, mohly uzavírat manželství, mohli žalovat jiné a mohly být žalovány. Naopak otroci do výše uvedených vztahů vstupovat nemohli, a tedy jejich právní postavení se blížilo právnímu postavení věci (*rei*). Tedy podobně jako věci mohli být otroci předmětem, objektem, právních vztahů – osoba svobodná mohla k nim mít např. vlastnické právo, ale oni sami nemohli mít vlastnické právo k jiné věci. Nicméně, jak zdůrazňovali někteří autoři, rozdílnost otroka od věci spočívala především v tom, že otrok byl jedinou věcí, která byla nadaná vůlí.⁹⁵

Podle některých tvořili otroci v Římské říši asi šestinu populace přímo na území dnešní Itálie, pokud jde o celou Římskou říši v době jejího největšího rozmachu, je možné mluvit o 50 – 60 milionech otroků.⁹⁶ Současně pokud jde o otroctví podle římského práva, je zde nutné zmínit určitý konflikt mezi *ius gentium* a *ius naturale*. Podle *ius naturale* samozřejmě otroci byli chápáni jako lidské bytosti, nicméně podle *ius gentium*, tedy práva národů, bylo na otroky pohlíženo původně jako na cizince, kteří bojují proti Římu, a tedy je naprosto legitimní je během válečného konfliktu zabít, ale v okamžiku, kdy jsou vzati do otroctví, je jim zachráněn život.⁹⁷

Současně je třeba konstatovat, že život otroků se lišil v souvislosti s tím, jakou práci vykonávali, zda pracovali pro římský stát nebo pro soukromou osobu, zda se jednalo o *urbani* nebo *rustici servi (mancipia)*, tedy otroky městské nebo otroky venkovské. Pokud šlo o *mancipia rustica*, tedy otroka venkovského, pracovali tito otroci zpravidla na venkovských usedlostech a polích, otroci městští

---

⁹⁵ FRÝDEK, Miroslav. *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. Ostrava: Key publishing 2012. ISBN 978-80-7481-157-3, s. 54.

⁹⁶ FRIER, Bruce W. MCGINN, Thomas A. J. A (eds.) *A Casebook on Roman Family Law*. Oxford-New York: Oxford University Press 2004. ISBN 0-19-516185-8, s. 14.

⁹⁷ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 1.

(*mancipia urbana*) vykonávali zpravidla práce v domácnostech.⁹⁸ Samozřejmě výkon určitých činností vyžadoval speciální dovednosti, kterým byli otroci učeni, a v případě, že nabyli otroci nějaké speciální dovednosti, mluvilo se o tzv. *artificia*, což samozřejmě dodávalo otrokovi na hodnotě. Otroci, což je třeba zdůraznit, vykonávali ale i velmi zodpovědné a vysoce specializované práce – je možné uvést např. *negotiator* (obchodník), *librarius* (knihovník), *medicus* (lékař), *actor* (herec), *villicus* (hospodář), *paedagogus* (učitel), *actuarius* (účetní). Jak je patrné z výčtu výše uvedených povolání, někteří otroci byli nejen gramotní, ale měli i relativně velké vzdělání.⁹⁹

Někteří autoři se snažili odvodit a porovnat hodnotu otroků v jednotlivých obdobích římských dějin, nicméně naráželi na skutečnost, že mince a jejich názvy se v průběhu doby měnily, stejně jako se měnily nominální hodnoty těchto mincí. Nicméně pro představu je možné uvést některá čísla: v roce 139 byla příklad šestiletá dívka prodána za 205 denárů. Ceny otroků se obecně v této době pohybovaly mezi 200 až 600 denáry, přičemž ceny byly stanovovány podle věku, pohlaví, zvláštních dovedností, zdravotního stavu apod. Nicméně, jak dovozují někteří autoři, cena za jednoho otroka mohla ve výjimečných případech mnohonásobně překročit výše uvedené částky, a to v případech, kdy se jednalo o otroka, který ovládal některé specializované činnosti, např. takové činnosti, které byly uvedeny výše (ovládal účetnictví, mohl působit jako učitel apod.).¹⁰⁰

Jak bylo uvedeno výše, hlavním znakem otroctví byla skutečnost, že otrok mohl být objektem vlastnického práva svého pána. Nicméně je možné dovodit, že otrok byl vždy majetkem jiné, svobodné, osoby? Není tomu tak, protože otrok mohl být i bez pána, tedy nemusel být majetkem nikoho. V takovém případě byl tzv. *res nullis*, tedy věci ničí, a platilo pro něj obdobně to, co pro ostatní *rei nulli*,

---

⁹⁸ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 3.

⁹⁹ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 3.

¹⁰⁰ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 5.

tedy někdo svobodný mohla nad ním začít vykonávat vlastnické právo, čímž se stal jeho majetkem.¹⁰¹

Otroky bez pána pak byli i tzv. *servi poenae* – tedy ti, kdo byli odsouzeni pro spáchání trestného činu ke ztrátě právní způsobilosti, a stali se z nich otroci. Přestože počátek tohoto institutu není možné dnes přesně určit, je možné vytyčit jeho konec, který se datuje do vlády Justiniána I. (527–565), který zrušil odsouzení k otroctví.¹⁰²

Nicméně postavení otroka je možné srovnat s postavením věci. S postavením věci měli otroci společných hned několik aspektů. Jednak nad otroky mohlo být vykonáváno vlastnické právo a další závazková práva – otrok mohl být darován, půjčen apod. Současně se na děti otroků hledělo jako na *fructus* (přírůstek) věci. Na druhou stranu, ale je třeba konstatovat, že postavení otroka vykazovalo určité znaky osobnostních práv, ne takových, jakými disponovali svobodní, ale specifických osobnostních práv, která patřila pouze otrokům.

V první řadě otrokům byla poskytována určitá ochrana před pánovou přílišnou krutostí. Je pravda, že pán měl nad otrokem moc, tedy měl moc nad jeho životem i smrtí, tedy pán mohl beztrestně otroka zabít, ale již od principátu, tedy od počátku vlády Octavia Augusta (27 př. n. l. – 14 n. l.) se začaly prosazovat názory, že svévolné mučení otroka není vhodné. Podle lex Petronia bylo pánům zakázáno nutit otroky bojovat s divokými zvířaty. Ochrana otroků proti krutému zacházení byla patrná i ve 2. století, kdy Antonius Pius, který vládl v letech 138 – 161, stanovil, že pán, který zabil svého otroka, byl zodpovědný za spáchání vraždy, což byl velmi zásadní posun v chápání otroka jako majetku pána, který s ním může nakládat podle své libosti.¹⁰³ Od uvedeného císaře se datuje ještě jedno nařízení, které spočívalo v zákazu nelidského zacházení pána s otroky. Pokud se tak stalo, úřad takového majitele donutil, aby své otroky prodal.

Otroky chránila i Aquiliova žaloba (*actio Aquilia*), kterou mohl být žalován ten, kdo zranil nebo nezákonně zabil otroka v případě, že tak neučinil

---

¹⁰¹ LAWRENCE, Benjamin. *Servi Poenae*. In: RODRIGUEZ, Junius P. (ed.). *The Historical Encyclopedia of World Slavery*. Volume II L – Z. Santa Barbara: ABC Clio 1997, s. 577 – 578.

¹⁰² LAWRENCE, Benjamin. *Servi Poenae*. In: RODRIGUEZ, Junius P. (ed.). *The Historical Encyclopedia of World Slavery*. Volume II L – Z. Santa Barbara: ABC Clio 1997, s. 577 – 578.

¹⁰³ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 25.

v sebeobraně nebo otrok nebyl přistižen při cizoložství.¹⁰⁴ Stejně římské právo trestalo i únos otroka, což bylo zakotveno v Lex Fabia. Z císaře Hadriána, který vládl v letech 117 až 138, došlo ještě k dalšímu zlepšení ochrany otroků – byl vydán zákaz přísně trestat otroky za drobná provinění, zákaz svévolného zabíjení otroků, jejich mučení a byly zrušeny soukromé věznice pro otroky. Navíc došlo k vydání zákonů proti kastraci.¹⁰⁵

Dalším aspektem osobnostního statusu otroka byla povaha jeho právního jednání. Otroci, podobně jako věci, se nemohli zavazovat nebo vstupovat do právních vztahů podobně jako lidé svobodní, ale z logiky věci jako osoby nadané rozumem a vůlí, svým jednáním okolní svět do značné míry ovlivňovali. Zpočátku římské právo deklarovalo, že závazky, které na sebe otrok vzal, nemohly být vymáhány na základě *obligatio civilis*, jak tomu bylo u závazků svobodných. Nicméně postupem doby se na závazky otroka začalo pohlížet jako na *obligatio naturalis*, tedy na závazky otroka samotného. Po propuštění mohl být otrok z těchto závazků i žalován.¹⁰⁶

V neposlední řadě je možné zmínit i postavení tzv. státních otroků (*servi publici*), kteří dokonce mohlo vytvářet pořízení pro případ smrti, a to až do poloviny majetku, který za života nabyli.

3.4 Typy pracovních otroků

Otroci tvořili v antickém Římě velkou část pracovní síly a byli využíváni v mnoha oblastech společnosti. Římská ekonomika by bez nich nebyla tak výkonná a prosperující. V této kapitole se zaměříme na různé typy otroků, kteří v této společnosti působili. Jedná se o domácí otroky, kteří sloužili v domácnostech bohatých Římanů, zemědělské otroky, kteří pracovali na polích a vinicích, řemeslné otroky, kteří byli využíváni v různých řemeslnických oborech, těžební otroky, kteří pracovali v dolech, sexuální otroky a gladiátory,

---

¹⁰⁴ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 29.

¹⁰⁵ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 37.

¹⁰⁶ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*.

kteří sloužili k zábavě bohatých Římanů. Přestože existovaly i další typy otroků, tyto patřily k nejméně významným a nejrozšířenějším.

3.4.1 Domácí otroci

Domácí otroci byli jedním z nejrozšířenějších typů otroků v antickém Římě. *"Domácí otroci byli nejvíce viditelní, protože se pohybovali na veřejnosti a starali se o potřeby svých pánů a rodin. Získávali výhody, jako byla možnost cestování a přístup k vzdělání, avšak stále byli drženi v otroctví a neměli žádná práva."*¹⁰⁷ Tito otroci byli obvykle umístěni do domácností svých pánů, kde se starali o různé domácí práce a byli také často využíváni jako osobní služebníci. Mezi jejich úkoly patřilo například vaření, uklízení, praní, žehlení, střihání vlasů a péče o děti. Domácí otroci byli také často využíváni k doprovázení svých pánů na veřejných místech, jako byly fóra a lázně. Vzhledem k tomu, že domácí otroci měli přímý kontakt se svými pány a jejich rodinami, často vznikaly mezi nimi blízké vztahy. Někteří otroci dokonce získali značnou důvěru svých pánů a mohli být povýšeni na vyšší pozice, jako byli například správci domácnosti nebo tajemníci.¹⁰⁸

Nicméně, i přesto, že mnoho domácích otroků mělo výhodnější postavení než ostatní otroci, stále byli drženi v otroctví a neměli žádná práva. Byli považováni za majetek svých pánů a mohli být prodáni nebo přenecháni jako dědictví.

3.4.2 Zemědělstí otroci

Zemědělství bylo jedním z nejdůležitějších hospodářských odvětví římské společnosti a mnoho otroků bylo využíváno k práci na polích. Zemědělstí otroci byli považováni za nejpočetnější skupinu otroků v římské společnosti a mnozí z nich byli vázání na půdu, kde pracovali.

Podle římského práva měli majitelé otroků velkou kontrolu nad jejich životy a mohli s nimi nakládat, jak chtěli. Zemědělstí otroci byli nuceni těžce

---

¹⁰⁷ BRADLEY, Keith. Slavery and Society at Rome (klíčová témata ve starověké historii). Cambridge: Cambridge University Press. 1994. doi:10.1017/CBO9780511815386

¹⁰⁸ BRADLEY, Keith. Slavery and Society at Rome (klíčová témata ve starověké historii). Cambridge: Cambridge University Press. 1994. doi:10.1017/CBO9780511815386

fyzicky pracovat na polích a mnohdy byli špatně ošetřováni, což vedlo ke zhoršování jejich zdravotního stavu.

Jeden ze zdrojů, řecký spisovatel Xenofón, popisuje situaci otroků na římských statcích jako velmi špatnou: *"Otroci na velkostatecích jsou špatně ošetřováni. Žijí v bídě a v nehygienických podmínkách, kde se snadno šíří nemoci. Musí pracovat těžké fyzické práce a jsou často bití a trestáni. Jejich životy jsou plné utrpení a bídy."*¹⁰⁹

Dalším zdrojem je spis římského básníka a filozofa Lucrecia, který napsal: *"Otroci pracují na polích od úsvitu do soumraku a jejich práce je velmi těžká. Jsou nuceni pracovat za každého počasí a v horku a prachu se musí potýkat s hmyzem a škůdci. Jsou to lidé bez naděje a sny o svobodě pro ně jsou neuskutečnitelné."*¹¹⁰

Zemědělství otroci byli využíváni i pro jiné úkoly, například pro stavbu a údržbu kanálů, výstavbu silnic nebo pro dopravu zboží. Jejich práce byla těžká a náročná, ale zároveň nezbytná pro udržení hospodářského rozvoje římské říše.

3.4.3 Řemeslní otroci

Řemeslní otroci v antickém Římě byli hojně využíváni pro výrobu zboží v různých oborech, jako byla například keramika, textil, kovovýroba a řemesla spojená s výrobou luxusního zboží. Pracovali v dílnách pod dohledem svých pánů a mohli mít různé úrovně dovedností a odbornosti.¹¹¹

V římském právu měli řemeslní otroci o něco lepší postavení než ostatní otroci, protože byli považováni za cennější zdroj příjmů pro svého pána. To znamenalo, že pánové často investovali do výcviku svých řemeslných otroků a snažili se z nich získat co největší zisk. Zároveň však řemeslní otroci trpěli nedostatkem svobody a byli omezeni ve svých možnostech, což ovlivňovalo i jejich životní podmínky. O jejich postavení vypovídá i následující citace *"Řemeslní otroci byli omezeni v tom, co mohli vyrobit a pro koho, a museli pracovat, ať už chtěli nebo ne. Jejich dovednosti byly využívány výhradně pro zisk"*

---

¹⁰⁹ Xenofón, Oikonomikos (O hospodaření)

¹¹⁰ Lucretius, De rerum natura (O přírodě)

¹¹¹ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2., přeprac. vyd., v nakl. Academia 1. vyd. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X. str. 205

jejich pánů, a pokud nebyli dostatečně produktivní, mohli být trestáni nebo prodáni."¹¹²

3.4.4 Těžební otroci

Těžební otroci byli v římské říši hojně využíváni pro těžbu surovin jako kovů, kamene nebo dřeva. Tento druh otroků pracoval v podzemí a na povrchu v dolech, lomech, těžebních polích a v lesích. Pracovní podmínky byly pro těžební otroky velmi náročné a nebezpečné, což se projevovalo v jejich krátké době života a vysoké úmrtnosti. *"Těžební otroci trpěli horšími pracovními podmínkami, než jaké kdy zažili robotníci v textilních nebo keramických dílnách. Pracovali v hlučném, tmavém a prašném prostředí, často se špatným osvětlením a nedostatkem vzduchu, a byli vystaveni nebezpečí průvalu, sesuvu hornin nebo otravě plyny.*"¹¹³

Těžební otroci byli považováni za méně cenné než ostatní otroci, protože jejich krátká doba života a vysoká úmrtnost znamenaly, že byli pro svého pána méně dlouhodobě výnosní. Proto byli často nahrazováni novými otroky a jejich život byl velmi krutý.¹¹⁴

Těžební otroci byli hojně využíváni v antickém Římě a jejich práce byla nezbytná pro rozvoj a prosperitu říše. Nicméně, jako mnozí jiní otroci, byli i oni nuceni pracovat v podmínkách, které dnes považujeme za nehumánní a nelidské.

3.4.5 Sexuální otroci

Sexuální otroctví v antickém Římě bylo běžnou praxí, a to jak ve formě nákupu a prodeje sexuálních otroků, tak i v podobě využívání vlastních otroků pro sexuální potřeby. Sexuální otroci se dělili do dvou kategorií - mužských a ženských. Mezi mužské sexuální otroky patřili například Galové, kteří byli zajati v bojích, nebo mladí chlapci, kteří byli uneseni nebo prodáni svými rodiči.

---

¹¹² BRADLEY, Keith. Slavery and Society at Rome (klíčová témata ve starověké historii). Cambridge: Cambridge University Press. 1994. doi:10.1017/CBO9780511815386.

¹¹³ VEYNE, Paul, ed. A History of Private Life, Volume I: From Pagan Rome to Byzantium. Belknap Press, Harvard University Press; Revidované vyd., 1992. ISBN 9780674399747.

¹¹⁴ VEYNE, Paul, ed. A History of Private Life, Volume I: From Pagan Rome to Byzantium. Belknap Press, Harvard University Press; Revidované vyd., 1992. ISBN 9780674399747.

Tyto mužské otroky využívali jak muži, tak i ženy. Ženské sexuální otrokyně pak tvořily většinu sexuálních otroků v antickém Římě. V římské říši byly ženy v sexuálních rolích klasifikovány jako ancilla a meretrices. Ancilla byly sexuální otrokyně, které byly vlastněny jako majetek a sloužily svým pánům, kdykoliv bylo třeba. Na druhé straně, meretrices byly placené prostitutky, které poskytovaly své služby zákazníkům. Meretrices byly registrovány u státních úřadů a měly stanovené podmínky, za kterých mohly poskytovat své služby, ale stále měly omezenou svobodu a ochranu před zneužitím svých pánů nebo klientů.

Ostatní dívky a ženy, které se staly sexuálními otrokyněmi, byly obvykle zajaty v bojích nebo prodány svými rodinami, aby získaly finanční prostředky. Tyto otrokyně byly často využívány nejen k sexuálním účelům, ale také jako služebnictvo a k práci v domácnosti. Římské zákony sice zakazovaly sex s nezletilými otroky, ale nebyly příliš striktně dodržovány.¹¹⁵

Celkově bylo sexuální otroctví v antickém Římě běžnou součástí společnosti a bylo přijímáno jako normální praxe. Avšak, někteří myslitelé a filozofové, jako například Seneca, odsuzovali sexuální otroctví jako neetické a morálně zavrženíhodné.

3.4.6 Gladiátoři

Gladiátoři (příloha č. 12) byli profesionální bojovníci v římské říši, kteří se zúčastňovali zápasů v arénách. V římské říši se mohl stát gladiátorem téměř každý muž, bez ohledu na původ nebo společenské postavení. Nicméně, většina gladiátorů byla nucena k této kariéře z různých důvodů, jako byli otroctví nebo tresty za zločiny. Také se mezi gladiátory nacházeli váleční zajatci, kteří byli odvedeni do gladiátorských škol po porážce v bitvách proti Římanům. V některých případech se někteří muži rozhodli dobrovolně stát gladiátory, protože to byla jedna z mála cest, jak získat slávu, peníze a uznání. Tito muži byli často chudí lidé, kteří neměli jinou možnost, jak si vydělat na živobytí. Vzhledem k tomu, že vítězové gladiátorských zápasů získávali mnoho peněz a slávy, byla

---

¹¹⁵ BRADLEY, Keith. *Slavery and Society at Rome* (klíčová témata ve starověké historii). Cambridge: Cambridge University Press. 1994. doi:10.1017/CBO9780511815386

tato kariéra pro ně velmi lákavá.¹¹⁶ Někteří muži byli také naverbováni do gladiátorských škol jako děti a byli trénováni pro tuto kariéru. Tyto děti byly často dětmi otroků nebo chudých lidí, kteří je prodali gladiátorským školám za peníze. Tyto děti byly pak trénovány pro tuto kariéru a byly vystavovány tvrdému tréninku, aby se staly profesionálními gladiátory.¹¹⁷

Cílem gladiátorských zápasů bylo zabavit publikum a získat pro pořadatele prestiž.

Gladiátoři bojovali s různými zbraněmi a štíty, které byly přizpůsobeny jejich stylu boje. Mezi nejznámější typy patřili hoplomachus¹¹⁸ (příloha č. 13), secutor¹¹⁹ (příloha č. 14), murmillo¹²⁰ (příloha č. 15), thraex¹²¹ (příloha č. 16), nebo retiarius¹²² (příloha č. 17). Každý typ měl svou specifickou výzbroj a bojovou taktiku.¹²³

Gladiátoři se v arénách utkávali se svými soupeři a někdy i se zvířaty. Nejoblíbenějšími zvířaty byli lvi, medvědi, krokodýli a sloni. Tyto zvířata byla buď chycena v divočině nebo speciálně chována pro účely gladiátorských zápasů. Boj mezi gladiátory a zvířaty byl velmi nebezpečný a často končil smrtí jednoho z bojovníků.¹²⁴

Gladiátoři bojovali v arénách, které se nazývaly amfiteátry. Ty byly nejčastěji postaveny v Římě, ale najdeme je i v jiných městech římské říše, jako byly Neapol, Pompeje nebo Verona. Amfiteátry byly velké a prostorné,

---

¹¹⁶ Více v kapitole 2.7 Dočasné otroctví (str. 23 této práce)

¹¹⁷ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 67

¹¹⁸ Hoplomachus měl na sobě bronzovou přilbu, maniku na pravé paži, bederní roušku, těžké vycpávky na nohou a pár vysokých škvarků sahajících do půli stehén. Jeho zbraněmi byly oštěp a krátký meč.

¹¹⁹ Byl vyzbrojen podobně jako gladiátor Murmillo. Byl chráněn těžkým štítem. Secutor obvykle nosil krátký meč, gladius nebo dýku.

¹²⁰ Murmillo se obvykle oblékal do těžké zbroje a vyzbrojoval se dýkou a štítem. Jeho charakteristickou výzbrojí byl zároveň kryt hlavy ve tvaru ryby, což mělo symbolizovat odvahu a sílu. Tento kryt byl vyroben z bronzu. Dále měl na sobě bederní pás, kožené rukavice a chrániče na nohou. Jeho zbroj mohla být doplněna o římský plášť a další ozdoby.

¹²¹ Gladiátor vyzbrojený v thráckém stylu malým obdélníkovým, čtvercovým nebo kruhovým štítem zvaným parmula a velmi krátkým mečem s mírně zakřivenou čepelí zvanou sica.

¹²² Bojoval s vybavením podobným rybářskému: trojcípý trojzubec, harpuna a dýka. Retarius byl lehce obrněný, měl na sobě chrániče paže a chrániče ramen.

¹²³ KYLE, Donald G. Spectacles of death in ancient Rome [online]. London: Routledge, 1998 [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=1GYH63-fARUC&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

¹²⁴ KYLE, Donald G. Spectacles of death in ancient Rome [online]. London: Routledge, 1998 [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=1GYH63-fARUC&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

aby se do nich vešlo co nejvíce diváků. Lidé se v arénách shromažďovali, aby sledovali gladiátorské zápasy a tuto formu zábavy si užívali.¹²⁵

Boje mezi gladiátory byly velmi kruté a krvavé. Mnoho zápasů končilo smrtí jednoho nebo více účastníků. Diváci vyjadřovali své sympatie a antipatie tleskáním nebo pískáním. Pokud se gladiátor ukázal jako silný a od vážný bojovník, mohl získat respekt publika i bohaté odměny.

Kromě samotného zápasu bylo důležité i ceremoniální zahájení. Gladiátoři byli představeni divákům a když přijali své zbraně, museli se modlit k bohům. Poté následoval boj a vítěz byl oceněn a oslavován. Pokud gladiátor prohrál, mohl být buď zabit nebo nechat žít, pokud byl tedy ještě naživu. Rozhodnutí o jeho osudu většinou padalo na tribuně, kde seděl pořadatel zápasů, ale někdy se rozhodovalo podle vůle publika.

V roce 404 n. l. došlo k zákazu gladiátorských her v celé římské říši. Tento zákaz byl vyhlášen císařem Honorinem (9. září 384 – 15. srpna 423) (příloha č. 18) po mnoha letech kritiky a tlaku na zrušení této formy zábavy. Jako důvod byla uváděna krutost a násilí, které se v arénách odehrávaly, stejně jako neetičnost a nehumánnost tohoto typu zábavy.

V dnešní době jsou gladiátorské zápasy považovány za jeden z nejnámějších symbolů římské říše.

3.5 Životní podmínky otroků

Je třeba pozornost věnovat také obsahu otroctví jako takového, právům a povinnostem otroka. V politickém životě otrok neměl žádná práva: nemohl zastávat žádnou funkci a nemohl se zapsat do římského vojska, protože tato možnost byla vyhrazena pouze pro římské svobodné občany. Nicméně v době válečných konfliktů byli i otroci přijímáni do armády a po ukončení bojů byli zpravidla propuštěni na svobodu. Podobně i pokud šlo o veřejnou správu, mohli otroci zastávat některé úřednické funkce v rámci státní správy.

Podobně byli otroci vyloučeni z náboženského života svobodných římských občanů – tedy v případě náboženských rituálů nebyli součástí kultu

---

¹²⁵ KINCL, J., SKŘEJPEK, M., URFUS, V. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 67

svého pána. Otroci měli ale speciální kult bohyně Diany. V okamžiku, kdy se oficiálním náboženstvím Římské říše stalo křesťanství, nikdo nepochyboval o možnosti otroků účastnit se náboženských obřadů.¹²⁶

Významnou otázkou, pokud jde o život otroků, byla otázka soužití muže a ženy v případě, že jeden z nich nebo oba byli otroky. Podle římského práva otroci neměli možnost uzavřít manželství ve smyslu, v jakém ho uzavírali svobodní římscí občané. Jediná možnost svazku pro otroky bylo tzv. *contubernium*. *Contubernium* je označován vztah mezi otroky nebo mezi svobodným občanem a otrokem, jehož právní účinky spočívají ve vytvoření určitého příbuzenského vztahu mezi těmito osobami. Po propuštění na svobodu bylo *contubernium* překážkou manželství. V době křesťanských císařů pak bylo příbuzenství, které *contubernium* vzniklo, považováno za důvod ke vzniku dědického práva.¹²⁷

Významnou součástí života otroků byla dispozice svobodných s nimi, ať už se jednalo o obchodování s nimi nebo skutečnost, že se stali objekty různých závazkových vztahů. Nicméně pokud jde obchod s otroky, vyznačoval se určitými specifiky, tedy toto obchodování bylo odlišné od obchodů s věcmi. Tato skutečnost je patrná i v tom ohledu, že obchodníci s dobytkem nebo koňmi se nazývali *mercatores*, zatímco obchodníci s otroky byli nazýváni *venaliciarii*.

Otroci byli, jak bylo uvedeno výše, využíváni ve státních dolech nebo na státních polích (státní otroci) nebo byli majetkem pána, *dominus*, a pracovali pro něj v domácnosti. Nicméně i v případě otroků, kteří byli majetkem konkrétního pána, je třeba konstatovat, že i zde bylo jejich postavení odlišné od jiných věcí v domácnosti, což se projevovalo i v označení vlastnického práva. Zatímco nad věcmi jejich majitel vykonával *dominium*, nad otroky to byla *potestas*. I v tomto označení je možné vidět zárodek uznání lidské podstaty otroka, protože *potestas* byla ve formě *patria potestas* vykonávána i nad ostatními členy domácnosti – otec rodiny ji vykonával nad manželkou, dětmi apod. Nad otroky byla vykonávána *dominica potestas*.¹²⁸

---

¹²⁶ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 112.

¹²⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*, s. 370.

¹²⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*, s. 370.

Současně ke vztahu pána a jeho otroka je nutné zdůraznit, že otrok sice podle římského práva se nemohl zavazovat sám za sebe, ale mohl vstupovat do právních jednání s třetími osobami za svého pána, tedy z takových právních vztahů nenabýval on sám, nýbrž jeho pán. Z tohoto úhlu pohledu je pak logické, že i za delikt otroka je zodpovědný jeho pán.

V souvislosti s vlastnictvím otroků je třeba ještě zmínit institut tzv. *peculia*. Peculium byl statkem, který udělil otec synovi nebo pán otrokovi, aby ho spravoval a užíval pro sebe. Ulpinián v Digestech definuje peculium jako „*to, co je pánové a otrok to drží se souhlasem svého pána.*“ Peculium ovšem nemusel být pouze statek, mohlo se jednat o dobytek, krám ve městě, nebo dokonce i otroky. Díky peculiu si mohl otrok koupit svobodu.¹²⁹

V souvislosti s peculiem je nutné zmínit i *versum*, následně pak i žalobu *actio de in rem verso*. Přestože otroci nebyli subjekty, ale pouze objekty práv, vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo o lidské bytosti, muselo se záhy římské právo vyrovnat se skutečností, že vstupovali do závazkových vztahů. Tedy bylo možné, aby otrok uzavíral obchod s jinou osobou, nicméně, jak bylo uvedeno výše, otrok se tím zavazoval za svého pána. *Versum* pak byla hodnota obohacení, která z obchodního jednání mezi otrokem a třetí osobou vzešla. Proti tomu může být použita *actio de in rem verso*, tedy žaloba na obohacení pána.¹³⁰

V antickém Římě byli otroci považováni za majetek svých vlastníků a jejich oblečení a hygiena závisely na tom, jak se o ně majitelé starali. Oblečení otroků bylo často jednoduché a praktické. Muži nosili zpravidla tuniku z hrubé tkaniny, která jim sahala do kolene, zatímco ženy nosily podobnou tuniku a někdy také šaty. Oblečení bylo často vyrobeno z levných materiálů a bylo opotřebované. Oblečení mohlo být i určitým způsobem označením společenského postavení otroka. Co se týče hygieny, byli otroci v závislosti na své sociální třídě a majitelích různě ošetřováni. V domácnostech bohatých lidí byli otroci zpravidla lépe ošetřováni a mohli mít častější přístup ke koupelnám a hygienickým prostředkům. Na druhé straně otroci pracující v těžkých průmyslových odvětvích, jako například v dolech, často trpěli nedostatečnou hygienou a mohli být

---

¹²⁹ INGLE, Alexander. Peculium. In: RODRIGUEZ, Junius P. (ed.). *The Historical Encyclopedia of World Slavery*. Volume II L – Z. Santa Barbara: ABC Clío 1997, s.

¹³⁰ INGLE, Alexander. Peculium. In: RODRIGUEZ, Junius P. (ed.). *The Historical Encyclopedia of World Slavery*. Volume II L – Z. Santa Barbara: ABC Clío 1997, s.

náchylnější k chorobám. Otroci byli také oholováni, aby byli čistí a aby bylo snazší odhalit, zda nemají nějaké zranění. Zároveň byli otroci často ubytováni v přeplněných a nehygienických podmínkách, což mohlo vést k šíření chorob a infekcí. Je ale také třeba poznamenat, že oblečení a hygiena otroků byla závislá na regionálních rozdílech v římském impériu. Například otroci v řeckých městech, které byly v době antiky součástí římské říše, mohli mít odlišné oblečení a zvyky v oblasti hygieny než otroci v římských provinciích.¹³¹

Ve starověkém Římě bylo pohřbívání otroků řízeno především majiteli otroků, kteří měli plnou kontrolu nad tím, jak byl otrok pohřben. Obecně bylo pohřbívání otroků v Římě méně formální než pohřbívání svobodných občanů. Otroci byli často pohřbíváni na hromadných neoznačených hrobech, které se nacházely mimo městské hranice. Tento způsob pohřbívání byl levnější a rychlejší, což odpovídalo tomu, že otroci byli považováni za majetek a jejich smrt byla pro majitele často ztrátou finanční. Existovaly však i výjimky. Pokud byl otrok považován za vynikajícího a oddaného služebníka, majitelé mohli rozhodnout o tom, že ho pohřbí samostatně a udělají to veřejně a s určitou slávou. Toto však bylo poměrně vzácné. Otroci se obvykle nekremovali, a proto byly pro ně obvykle používány jednoduché rakve. Pokud byl otrok pohřben na hromadném hrobě, byl zpravidla pouze zabalený do látky. Pokud měl majitel zájem na pohřbu s rakví, byla obvykle vyrobena z levnějšího materiálu, než byly použity pro svobodné občany. Celkově lze říci, že pohřby otroků byly méně formální a méně nákladné než pohřby svobodných občanů, ale majitelé mohli stále rozhodnout o tom, jak byl jejich otrok pohřben.

---

¹³¹ Informace o oblečení a hygieně otroků v antickém Římě je založena na historických pramenech a archeologických nálezích. V antických textech, jako jsou například díla římských autorů, se často objevují zmínky o oblečení a hygieně otroků. Archeologové také našli pozůstatky starověkých lázní a ubytování otroků, což jim umožňuje lépe porozumět, jak se otroci v antickém Římě oblékali a jakým způsobem se hygieny drželi. Zároveň je třeba brát v úvahu, že informace o oblečení a hygieně otroků jsou často fragmentární a mohou se lišit v závislosti na mnoha faktorech, jako je sociální třída otroka a jeho majitel.

4 ZÁNÍK OTROCTVÍ

Zánik otroctví ve starověkém Římě byl pomalý a postupný proces, který se rozvíjel v průběhu několika století. Jak uvedl historik Keith Bradley: "*Otroctví v Římě náhle nezmizelo, ale bylo postupně nahrazováno jinými formami práce.*"¹³² Postupem času se ale začaly v římské společnosti objevovat změny, které následně k postupnému osvobození otroků. Jak zdůraznil historik Paul Veyne: "*Otvíral se nový přístup k myšlení o člověku a jeho hodnotě*"¹³³ Vliv na to měly například náboženské reformy, které zdůrazňovaly lidskou důstojnost a rovnost všech lidí. Dalším faktorem byly ekonomické a sociální změny, které postupně nahrazovaly práci otroků.

4.1 Smrtí otroka

Zánik otroctví mohl nastat podle římského práva několika způsoby. Přestože se postupem doby vyvinulo relativně velké množství způsobů, jak mohlo otroctví zaniknout ještě za života otroka a tato osoba se následně stala libertinem, nejčastějším zánikem otroctví byla zpravidla smrt. Nicméně otázka smrti otroka je zajímavá právě z toho důvodu, že otrok, jehož postavení v římském právu se blížilo postavení věci, po smrti bylo na něj pohlíženo jako na člověka. Z toho vyplývalo několik zásadních věcí: především bylo třeba zajistit otrokovi pohřeb a současně i jeho hrob byl považován za posvátné místo, a tedy *res extra commercium*, tedy věc, se kterou nebylo možné obchodovat.¹³⁴

Na tomto místě je ovšem třeba zdůraznit, že otroctví končilo pouze a jedině smrtí otroka, nikoliv tedy smrtí jeho pána. V takovém případě se otrok stal součástí dědictví a v rámci dědického práva přešlo vlastnictví tohoto otroka

---

¹³² BRADLEY, Keith. *Slavery and Society at Rome* (klíčová témata ve starověké historii). Cambridge: Cambridge University Press. 1994. doi:10.1017/CBO9780511815386

¹³³ VEYNE, Paul, ed. *A History of Private Life, Volume I: From Pagan Rome to Byzantium*. Belknap Press, Harvard University Press; Revidované vyd., 1992. ISBN 9780674399747.

¹³⁴ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. S. 64.

na zůstavitelova nástupce, tedy osobu, která vstoupila do práva a povinností zemřelého.¹³⁵

4.2 Propuštění na svobodu podle civilního práva (formální manumise)

Nicméně římské právo znalo současně několik způsobů, jak mohl být otrok propuštěn na svobodu. I zde je vhodné zmínit, že propuštění se mohlo realizovat podle civilního práva, nebo podle prétorského práva. Nicméně, jak bylo zmíněno i výše, v případě propuštění na svobodu, se status otroka posuzoval jako statut tzv. *libertina*, a tato osoba se odlišovala od *ingenui*, tedy osob, které se již narodily jako svobodné. Zároveň je třeba zdůraznit, že postavení *libertina* a osoby označované jako *ingenui* je odlišné – *libertini* požívali daleko méně veřejných práv, nicméně pokud jde o soukromá práva, je možné konstatovat, že *libertini* byli v tomto ohledu omezeni ve srovnání od osob *ingenui* pouze nepatrně.¹³⁶ Pokud jde o srovnání statusu *libertina* a *ingenui*, je třeba zmínit, že propuštěnec byl následně podroben určité moci svého bývalého pána, případně i jeho dědiců, která se označovala jako *ius patronatus*.

Vlastník otroka mohl otroka tedy propustit na svobodu a pro tuto činnost se užíval výraz *manumittere*. Z tohoto slovesa je následně odvozeno i podstatné jméno, tedy propuštění na svobodu, *manumissio*. Pro propuštění otroka na svobodu muselo být splněno několik podmínek. Kromě samozřejmé skutečnosti existence otroctví a současně i podmínky, že *manumissio* byla prováděna osobou, která ji provést mohla, tedy vlastníkem otroka, musely být splněny i další procedurální podmínky, které se lišily podle toho, o jaký způsob propuštění na svobodu se jednalo.¹³⁷

---

¹³⁵ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. S. 64.

¹³⁶ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. V Praze: J. Otto 1894, s. 73.

¹³⁷ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1. S. 65.

4.2.1 Manumissio per vindictam (propuštění pomocí hůlky)

Jednou z možností propuštění otroka na svobodu bylo *manumissio per vindictam* (manimissio vindicta), tedy propuštění otroka na svobodu hůlkou. V tomto případě se jednalo o procesně relativně náročný akt, který byl relativně tradiční a nebyl nepodobný sporu před soudem. Celý akt probíhal před magistrátem, tedy vyšším úředníkem. Přítomen byl samozřejmě otrok samotný a současně i jeho pán. Další významnou osobou, která se na tomto úkonu podílela, byl *assertor in libertatem*, tedy osoba, která měla otroka prohlásit za svobodného. Tento *assertor in libertatem* měl právě hůlku (*vindicta*), kterou se otroka dotýkal, přičemž pronášel, že tento otrok je svobodný. Někteří autoři dokonce celý akt popisují tak, že *assertor* chytil otroka za ruku, dal mu facku a otočil ho – facka měla symbolizovat poslední znak otroctví a otočení pak změnu stavu. V případě, že pán otroka nic nenamítal, prohlásil *magistratus* otroka za svobodného. V rámci tohoto postupu nebylo možné spojit propuštění na svobodu s podmínkou.¹³⁸

Potupně se tento akt vyvíjel a zjednodušoval. *Assertor in libertatem* začal postupně být *lictor*, současně i formulace, která se pronášela během dotýkání se otroka hůlkou, se zjednodušila. Postupně se změnilo i postavení *assertora in libertatem*, jehož úloha v celém procesu se postupně zmenšovala. Nakonec se osoba *assertora* z *manumisse per vindictam* vytratila a propuštění na svobodu hůlkou prováděl před magistrátem pán otroka.¹³⁹

Určité uvolnění formy je možné vidět i v případech, které popisuje Ulpianus, který se zmiňuje o tom, že je možné *manumissio per vindictam* uskutečnit i na venkově za přítomnosti prétora bez nutné přítomnosti *assertora*. Prétor mohl uskutečnit uvedené propuštění v pozdějších dobách *in transitu*, tedy v okamžiku, kdy byl na cestě do divadla nebo do lázní nebo i jinam. V dobách křesťanských císařů mohla být *manumissio per vindictam* provedena na trhu

---

¹³⁸ BUCKLAND, W. W. The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 441 – 442.

¹³⁹ BUCKLAND, W. W. The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 441 – 442.

a Konstantin povolil tak činit dokonce i v neděli. V roce 392 bylo uzákoněno, že se tak nesmí činit 14 dnů kolem Velikonoc.¹⁴⁰

Vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo o akt rovný *legis actio*, dovozoval Ulpianus, že k tomuto propuštění mohlo dojít před magistráty: konzulem, prétozem a prokonzulem. Nicméně zpravidla se zmiňují také císařští legáti, kteří působili v provinciích a z logiky věci je možné uvažovat i o proprétorech. V této souvislosti je možné zmínit i skutečnost, že výše uvedení magistráti mohli propustit svého otroka bez přítomnosti dalšího magistráta. Problematika uvedeného byla ovšem zřejmě složitější, a dokonce se měnila v průběhu času a v závislosti na pohledu jednotlivých římských právníků – rozpory jsou například v tom, zda propuštění otroka magistrátem zahrnuje požadavky na tomto magistráta. Ulpianus např. tvrdí, že magistrát musí být starší 20 let a pokud tato podmínka není splněna, nemůže propustit svého vlastního otroka a *manumissio per vindictam* musí být přítomen jeho kolega stejné nebo vyšší funkce.¹⁴¹

Manumissio per vindictam je nutné chápat jako *actus legitimus*. S tím souvisí už výše uvedená skutečnost, že propuštění hůlkou muselo být prosté jakékoliv podmínky, stejně jako tomu bylo u *acti legitimi*.

Zároveň je na tomto místě důležitá i otázka, kdo mohl propustit otroka na svobodu. Otroka zpravidla propouštěl na svobodu jeho pán, nejběžněji se jednalo o osobu, která měla postavení *pater familias* – tedy otce rodiny, který nad ostatními členy rodiny měl *patria potestas*. *Filius familias*, syn, tedy svobodný muž, který byl *ingenui* a *cives*, ale nebyl *pater familias*, mohl propustit na svobodu otroky svého otce s jeho svolením, ale už nemohl propustit na svobodu otroky své matky. Tuto problematiku upravil císař Julián (360–363), který uzákonil, že v případě, že otec požádá syna, aby propustil otroka na svobodu prostřednictvím *manumissio per vindictam*, a krátce na to zemře, ale syn tuto skutečnost neví a vykoná *maumissio*, je tento akt platný i v případě, že otec těsně

---

¹⁴⁰ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 453.

¹⁴¹ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 453–454.

před smrtí na propuštění otroka změnil názor. Naopak bez svolení svého otce nemohl syn otroka propustit na svobodu.¹⁴²

4.2.2 Manumissio per censum (propuštění zápisem otroka do seznamu svobodných lidí)

Manumissio per censum byl další způsob propuštění otroka na svobodu podle *ius civile*. *Census* je možné vyložit jako sčítání všech občanů a jejich majetku, přičemž toto sčítání sloužilo k účelům politickým, vojenským a v neposlední řadě i daňovým.¹⁴³ *Census* se prováděl zpravidla každých pět let. Tento způsob propuštění otroka na svobodu spočíval v tom, že ho jeho pán nechal zapsat do seznamu římských občanů. Některá odborná literatura dokonce poukazuje na skutečnost, že *manumissio per censum* mělo několik fází: otrok se prohlásil za občana (*censu profitebatur*), dále následoval souhlas vlastníka a v poslední fázi censor zapsal jméno otroka na seznam *cives*. Současně je možné, že souhlas pána byl nutný, nicméně nebyla úplně nutná jeho přítomnost při zápisu. Censor měl současně právo otroka do seznamu *cives* nezapsat.¹⁴⁴

K propuštění na základě zapsání do *censu* mohlo dojít pouze v Římě, neboť zde byl úřad *censora*. Celý proces propuštění otroka zapsáním do *censu* byl ovšem časově velmi náročný, protože vyžadoval po censorovi určité administrativní kroky, které mohly trvat i déle než rok od zažádání. Propuštěným se otrok stával v okamžiku, kdy celý zápis byl vykonán (*lustrum condere*). Tímto způsobem bylo možné propustit otroka od dob republiky až do principátu, tedy do 1. století n. l.

4.2.3 Manumissio testamento (propuštění závětí)

Ius civile jako poslední z možností připouštělo *manumissio testamento* neboli propuštění na základě závěti. Tento způsob byl ze všech *manumissio*

---

¹⁴² BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 458.

¹⁴³ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2., přeprac. vyd., v nakl. Academia 1. vyd. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X, s. 57.

¹⁴⁴ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 440.

nejužívanější a současně patřil k těm starším, protože se o něm zmiňuje i Zákon dvanácti desek. Tento způsob propuštění na svobodu vyžadoval naprosto jasnou formu, tedy takovou, která není neurčitá a je v ní jasně obsažena intence pána, který deklaruje, že chce, aby po jeho smrti byl konkrétní otrok propuštěn na svobodu (např. formulací *liber sit, liber esto, liberum esse iubeo*, tj. buď volný, buď volný, přikazuji ti být volný). Případně mohlo dojít i k zakotvení přání v poslední vůli, které spočívalo v tom, že dědici pána konkrétního otroka propustí na svobodu (*heres meus damnas esto Stichum manumittere*).¹⁴⁵

Někteří odborníci se zabývali také otázkou, zda je možné propustit na svobodu per testamentum nenarozené dítě, tedy dítě, které by se po narození stalo otrokem, resp. které by se jako otrok narodilo. Podle Justiniánových Digest tato udělení svobody nenarozenému otrokovi možné bylo, ale bohužel chybějí prameny pro to, aby se mohlo určit, zda se jednalo o výjimečnou situaci v Justiniánově době, nebo o dlouhou tradici.¹⁴⁶

Propuštění na svobodu testamentem bylo platné pouze tehdy, pokud se jednalo o platnou poslední vůli, nicméně mohlo dojít samozřejmě i k tomu, že přestože testament platný nebyl, dědici se rozhodli konkrétního otroka propustit. Svobodu otroka nabýval na základě platné vůle v okamžiku, kdy dědictví přijal alespoň jeden z dědiců. Na rozdíl od *manumissio per vindictam*, *manumissio testamento* mohlo obsahovat odkládací podmínku nebo odkládací lhůtu. V takovém případě se z otroka stal libertin splněním této podmínky nebo uplynutím stanovené lhůty, do té doby se v jeho případě jednalo o *statu liber*.¹⁴⁷

V praxi bylo možné také odložit nabytí svobody na konkrétní den v budoucnosti, *dies certus*, což mohlo být vyjádřeno mnoha způsoby. Např. v případě, že závěť obsahovala k projevení vůle dát otrokovi svobodu výraz *ad annum*, bylo zřejmé, že otrok bude svobodný ke konci roku. Dále mohla poslední vůle obsahovat spojení *intra annum post mortem*, což znamenalo do roka po smrti (tedy po smrti zůstavitele).

---

¹⁴⁵ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 444.

¹⁴⁶ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 451.

¹⁴⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Instituce římského práva*. V Praze: J. Otto 1894, s. 75.

Výše uvedené případy, *dies certus*, se lišily od skutečností, které se nazývaly *dies incertus*. Kromě toho mohla závěť obsahovat také podmínku, nicméně texty některých římských právníků jasně vymezují, co mohlo a co nemohlo být považováno za podmínku. Podmínkou například nebylo, že poslední vůle stanovila, že otrok bude svobodný poté, co pán zemře. Stejně tak nebyla podmínka, že otrok bude svobodný, pokud zaplatím dluh římskému občanovi XY v případě, že zde neexistoval žádný dluh. Samozřejmě nebyly povoleny podmínky, které byly vyloženě nemorální nebo protiprávní, stejně tak nebyly platné ani podmínky nesplnitelné.

4.3 Propuštění na svobodu podle prétorského práva (neformální manumise)

Manumissio per vindictam, manumissio per censum a manumissio testamento byly způsoby propuštění otroka na svobodu podle římského práva, tedy podle *ius civile*. Kromě *ius civile*, které je podle Digest „*nepsané a pramení jen z výkladů znalců práva*“ právo honorární, případně právo prétorské vyplývá z prétorských ediktů a „*jeho původ byl v čestném úřadě (ab honore) prétora*.“¹⁴⁸ Tedy se dá shrnout, že *ius civile* je takové právo, které zahrnuje obyčeje a právní normy, zatímco prétorské právo bylo konkrétnější, bylo tvořené prétorskými edikty.

Z pohledu *ius civile* tedy lidé takto propuštění zůstávali otroky, mohli být předmětem dědictví a dítě narozené ženě, která byla výše uvedeným způsobem propuštěná, se narodilo jako *servus*, tedy jako otrok. Jediný významný důsledek uvedeného propuštění podle prétorského práva bylo osvobození otroka ze služby pánovi – tedy v případě, že pán otroka nutil otroka, kterého před tím propustil na svobodu podle prétorského práva, k práci, vystoupil proti němu prétor, které tomu zabránil. Tedy takoví otroci neměli povinnost pracovat pro svého pána.

---

¹⁴⁸ SCHELLE, Karel a kol. *Dějiny státu a práva v dokumentech*. Díl 1. Brno: Masarykova univerzita 1994. ISBN 80-210-0926-8, s. 115.

Problematičnost postavení takto propuštěných otroků nespočívala pouze v tom, že je *ius civile* jako *libertini* neuznávalo a pohlíželo na ně stále jako na *servi*, římstí právníci se ve způsobu, jakým označují tyto otroky a jejich pány liší. Někteří pro označení otroků užívají pojmenování *ex iure quiritorium servi* (otroci podle kviritského práva) a pro jejich pány užívají pojem *patronus* (pán). Jiní píší o *omnia quasi servus adquirebat manumissori* (jako by otrok byl propuštěn) a pro jeho pána pak pojem *manumissor* (ten, kdo propustil otroka).¹⁴⁹

Současně je třeba zdůraznit, že se v případě otroků propuštěných podle préterského práva nejednalo o *derelicti*, tedy ve vlastním slova smyslu propuštěnce, ale spíše se jeho postavení blížilo postavení otroka. O to více, když přihlédneme ke skutečnosti, že ochrana prétora nebyla automatická a bylo o ní možné uvažovat pouze v případě, kdy prétor vyhodnotil, že konkrétní osoba – tedy osoba propuštěná podle préterského práva – má být tímto právem chráněna. Tato ochrana se totiž nevztahovala například na situace, kdy pán sice otroka propustil na svobodu podle préterského práva (*inter amicos, per epistulam* nebo *per mensam*), ale učinil to pod nátlakem. Stejně tak nechránil prétor takové otroky propuštěné podle préterského práva, pokud byli propuštěni ženou bez souhlasu *tutoris auctoritas* (tedy bez souhlasu poručníka). V této souvislosti je nutné zmínit, že postavení žen a mužů podle římského práva bylo odlišné. Nad ženami bylo uplatňováno poručenství, konkrétně tzv. *tutela mulierum* – toto poručenství spočívalo v tom, že ne ženu nebylo pohlíženo jako na zcela nezpůsobilé ke všem právním jednáním,¹⁵⁰ a právě v okamžiku propuštění otroka na svobodu podle préterského práva bylo vyžadováno, aby ženě dal souhlas její tutor, jinak prétor otroku ochranu neposkytl. Samozřejmě výše uvedené platilo pro všechny tutely, tedy i *tutela impuberum* (tedy poručenství nedospělců).¹⁵¹

Propuštění podle préterského práva přicházelo v úvahu bez ohledu na způsob vlastnictví – ať už se jednalo o římské vlastnictví (*dominium ex iure Quiritium*) nebo vlastnictví podle práva préterského (*in bonis habere*).

---

¹⁴⁹ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 445.

¹⁵⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. *Institute římského práva*. V Praze: J. Otto 1894, s. 426.

¹⁵¹ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 445.

4.3.1 Manumissio inter amicos (propuštění před přáteli)

Mezi způsoby préterského práva, kterým mohl být otrok propuštěn na svobodu, patřilo *manumissio inter amicos*, což znamenalo propuštění otroka na svobodu „mezi přáteli“ zahrnující prohlášení, že je otrok svobodný před jinými lidmi. Nicméně podle starého římského práva bylo toto prohlášení neplatné – *ius civile* ho neuznávalo. Takto „propuštěné“ otroky si ovšem postupně vzal pod svoji ochranu prétor a tito lidé byli *libertate servari auxilio Praetoris*, tedy udrženi na svobodě zásluhou (za pomoci) prétora. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že i po výše uvedeném prohlášení podle některých autorů tito otroci *manebant servi, non esse liberos, ex iure quiritium servi*, tedy zůstali stále otroky, nebyli svobodní podle kviritského práva. Z toho vyplývala i skutečnost, že v případě, že měli *peculium*, patřilo jejich pánovi.¹⁵²

4.3.2 Manumissio per epistulam (propuštění dopisem)

Dalším případem propuštění podle préterského práva bylo *manumissio per epistulam*. Nebylo to tedy propuštění před jinými osobami, ale k propuštění otroka došlo dopisem, tedy v případě, že v dopise bylo vyjádřeno přání, aby byl otrok propuštěn na svobodu. Opět i v tomto případě byly účinky podobné jako v případě propuštění označovaného jako *manumissio inter amicos*.¹⁵³

4.3.3 Manumissio per mensam (prohlášením pána při hostině)

Manumissio per mensam bylo jedním z mnoha způsobů, jakými se otrok mohl stát svobodným v antickém Římě. *Manumissio per mensam*, jinak také označované jako *manumissio inter vivos* spočívala v tom, že pán pozval otroka během hostiny ke stolu, čímž dal najevo vůli propustit ho na svobodu. Nicméně,

---

¹⁵² HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: J. Otto, 1910. ISBN nevedeno. S. 134.

¹⁵³ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: J. Otto, 1910. ISBN nevedeno. S. 134.

aby byla manumise platná, musela být zapsána do oficiálních záznamů a schválena úředníky.¹⁵⁴

4.4 Propuštění na svobodu za křesťanských císařů

V době křesťanských císařů docházelo k postupnému zániku otroctví v Římě. Jedním z faktorů byly církevní nauky, které zdůrazňovaly rovnost všech lidí a lidskou důstojnost.

4.4.1 Manumissio in ecclesia (propuštění před shromážděním obcí věřících)

Propuštění před shromážděnou obcí věřících neboli *manumissio in ecclesia* nebo *manumissio in sacrosanctis ecclesiis* bylo využíváno v době křesťanství, tedy v okamžiku, kdy křesťanství bylo uznáno jako jedno z náboženství Římské říše. Jeho počátky se datují ke Konstantinovi I. Velikému, který vládl v letech 306–337. Propuštění otroka na svobodu před shromážděním obcí věřících muselo proběhnout veřejně, před věřícími, a za přítomnosti kněze. Současně musel pán písemně potvrdit propuštění otroka, což je zmíněno v nařízení z roku 316. Není bez zajímavosti, že přítomnost otroka nebyla explicitně vyžadována.¹⁵⁵

Zároveň některá Konstantinova nařízení upravovala případy, kdy chtěl otroka propustit na svobodu kněz. V takovém případě tak mohl učinit neformálně a v případě, že jeho úmysly byly čisté, mohl zvolit jakoukoliv formu.¹⁵⁶

4.5 Zánik otroctví bez pánovi vůle

Otrok ovšem mohl být propuštěn na svobodu i bez vůle svého pána, k čemuž mohlo dojít například výrokem magistráta neboli vyššího úředníka, dále

---

¹⁵⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: J. Otto, 1910. ISBN neuvedeno. S. 134.

¹⁵⁵ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 451.

¹⁵⁶ BUCKLAND, W. W. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908, s. 451.

pak i v dalších případech. Pokud šlo o propuštění otroka na svobodu z výroku magistráta, mohlo se jednat o následující situace: dědic byl například závětí zavázán, aby propustil otroka na svobodu, ale neučinil tak. Dále pak mohl být otrok magistrátem propuštěn na svobodu v případě, že odhalil vraha svého pána. Dalším důvodem, z jakého magistrát rozhodl o propuštění otroka na svobodu byla skutečnost, když se otrok dal za své peníze prostřednictvím jiné osoby od svého pána vykoupit.¹⁵⁷

Další možností, jak mohl otrok získat svobodu, a to nezávisle na pánově vůli, byl případ, pokud byl zeizen s úmluvou, že následně, např. po uplynutí konkrétního času nebo splnění jiné podmínky, ho nabyvatel propustí na svobodu. Otroek se pak po uplynutí stanoveného času nebo splnění konkrétní podmínky stal svobodným, a to i v případě, že nový nabyvatel neprovedl manumisi. Svobodným se také otrok mohl stát v případě, že ho pán opustil těžce nemocného nebo v pozdějších dobách otrok získal svobodu také tím, že se stal knězem nebo mnichem.

Nicméně na tomto místě je třeba zmínit i specifický případ, který spočíval v tom, že bylo problematické odlišit otroka od svobodného člověka. Mohlo se také stát, že člověk, který byl podle zákona otrokem, ale pokládal se za svobodného a žil jako svobodný. V okamžiku, kdy jiná osoba rozporovala jeho postavení svobodného člověka, mohlo dojít k tzv. procesu o svobodu. Spor o svobodu patřil mezi spory o právní postavení osob. Podobou sporu o svobodu byl vindikační proces, tedy proces, „ve kterém šlo o prosazení vlastnického práva“¹⁵⁸. Samozřejmě, že předmětem sporu byl dotyčný, o jehož svobodu se jednalo, a tedy z logiky věci on sám se nemohl zastupovat a musel mít svého zástupce, který byl nazýván buď *vindex* nebo také v některých případech *assertor libertatis*.

Assertor libertatis mohl vystupovat buď v roli obhájce. Tak tomu bylo v případě, že osoba, kterou zastupoval žila jako svobodná a někdo jiný její nárok na svobodné postavení zpochybnil. Nicméně *assertor libertatis* mohl vystupovat

---

¹⁵⁷ BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk 2010, ISBN 978-80-7380-256-1, s. 75.

¹⁵⁸ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. A přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, s. 70.

i v roli žalobce, a to v takových případech, kdy osoba, kterou zastupoval žila jako otrok, ale tvrdila, že má žít jako svobodný. Jelikož se jednalo o zásadní věc – tedy o otázku svobody či nesvobody – mohl každý římský občan v případě, že se dozvěděl o tom, že jiný svobodný římský občan je považován za otroka a je s ním jako s otrokem nakládáno, na základě prétorského zmocnění zakročít. Toto zmocnění bylo udělováno prétozem ve formě tzv. interdiktu, „ *který byl adresován tomu, kdo svobodného zadržoval (interdictum de libero homine exhibendo – interdikt o rpopuštění svobodného), adresát musel uposlechnout a zadržovaného pustit, anebo ihned zahájit spor, aby dokázal, že zadržovaný je jeho otrokem.*“¹⁵⁹ Není bez zajímavosti, že na osobu, o jejíž postavení v procesu se jednalo, se hledělo až do skončení procesu jako na osobu, která má svobodné postavení.¹⁶⁰

Výsledkem celého vindikačního procesu bylo rozhodnutí, které spočívalo ve výroku o svobodě nebo o nesvobodě. Současně měl tento proces jednu zvláštnost, a to na rozdíl od jiných již soudně rozhodnutých sporů – bylo možné opětovně se obrátit na soud, protože „*zásada „ne bis in eadem re“ (ať se dvakrát nejedná o téže věci) při procesech „de liberali causa“ neplatila.*“¹⁶¹

4.6 Zákon Iunia Norbana (lex Iunia Norbana)

Zákon Iunia Norbana byl vydán v roce 19 př. n. l. a do značné míry změnil postavení otroků propuštěných na svobodu, tedy propuštěnců (*libertini*). Jelikož se jednalo o propuštěnce, tedy bývalé otroky, je zřejmé, že jejich postavení nebylo takové jako postavení lidí, kteří se již svobodní narodila (*ingenui*). Především *libertini*, propuštěnci, nemohli vykonávat veřejné funkce a jejich možnosti hlasování během lidových shromážděních byly omezené. Zároveň podléhali tzv. patronátnímu právu, tedy byli zavázáni věčnou oddaností (*obsequium*) vůči

---

¹⁵⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. Římské právo. Dot. 2. dopl. A přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, s. 77.

¹⁶⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. Římské právo. Dot. 2. dopl. A přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, s. 70.

¹⁶¹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. Římské právo. Dot. 2. dopl. A přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, s. 71.

svému bývalému pánovi, což se projevovalo především v tom, že propuštěnec nemohl svého pána nebo nikoho z jeho rodiny obvinít nebo pohnat před soud. Současně měl propuštěnec i povinnost úslužnosti (*officium*), tedy bývalý pán po něm mohl chtít některé služby (např. hlídat jeho dům apod.).¹⁶²

Lex Iunia Norbana pak přiznával propuštěncům stejné postavení, jaké měli v té době Latinové, konkrétně *Latini coloniarii*, přičemž propuštění otroci, aby byli odlišeni od Latinů, byli nazýváni *Latini Iuniani*. Tento zákon mířil tedy především na otroky propuštěné podle prétorského práva. Na tomto místě je ještě nutné zmínit, že takovíto propuštěnci ale neměli některá práva, jako např. právo *testamenti factio* apod.¹⁶³

---

¹⁶² BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk 2010, ISBN 978-80-7380-256-1, s. 77.

¹⁶³ BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk 2010, ISBN 978-80-7380-256-1, s. 77.

ZÁVĚR

Postupný vývoj otroctví v římské společnosti zahrnoval mnoho změn a inovací. V počátcích římského státu nebylo otroctví tak významné, jakým se později stalo. V té době bylo otroctví v Římě spíše marginální záležitostí, většinou omezenou na válečné zajatce a několik domácích otroků. Nicméně, s rozvojem římského hospodářství se stalo otroctví stále důležitější součástí společnosti. V průběhu republiky se otroctví stalo běžnou formou pracovního vztahu a zahrnovalo velkou část obyvatelstva.

Otroctví v římské říši se týkalo převážně válečných zajatců, kteří byli nuceni pracovat pro své pány. V této době byli otroci považováni za vlastnictví svých pánů a jejich postavení ve společnosti bylo velmi nízké. Neměli žádná práva a byli vystaveni zneužívání a násilí ze strany svých majitelů. Otroci pracovali v různých odvětvích římského hospodářství, jako bylo zemědělství, těžba, řemesla a domácí práce. Pracovali pod velmi těžkými podmínkami a byli nuceni dělat náročné a nebezpečné práce bez jakéhokoliv odpočinku nebo odměny.

V průběhu císařského období se začaly objevovat změny v postavení otroků. Římské právo postupně přijímalo nové normy, které chránily otroky před násilím ze strany majitelů. Tato ochrana zahrnovala právní postupy, které umožňovaly otrokům podat stížnost proti svým majitelům, pokud byli týráni nebo zneužíváni. Tyto postupy zahrnovaly možnost požadovat náhradu škody a přijetí opatření, které bránily dalšímu násilí. Postupem času se otrokům začala přiznávat další práva, jako například právo na vzdělání, a v některých případech jim bylo umožněno získat svobodu. Tento proces ukazuje, že právo neustále reaguje na změny ve společnosti a snaží se je zohlednit v právních normách. Otroctví je jen jedním z příkladů, kdy se právo muselo vypořádat s otázkou, jaký je správný způsob, jak nakládat s člověkem v roli otroka. I když byly v římském právu otroci považováni za vlastnictví svých pánů, právo nakonec přijalo právní normy, které chránily otroky a umožňovaly jim postupně získávat svobodu.

Další důležitou změnou v postavení otroků v římské říši bylo uznání jejich práva na *manumissii*, což znamená propuštění na svobodu. Toto právo bylo

zakotveno v římském právu a umožňovalo majitelům otroků uznat jejich svobodu. Zpravidla se manumisse udílela za určitých podmínek, například za věrné služby otroka, nebo za to, že otrok vykonával zvlášť náročnou práci. Dalším způsobem, jak si otrok mohl získat svobodu, bylo prétorské právo. Tento způsob byl založen na právním institutu, který umožňoval otrokovi stát se svobodným poté, co strávil určitou dobu u svého pána, nebo poté, co se mu podařilo uprchnout a pobýt po určitou dobu bez toho, aby byl chycen. V pozdním období římské říše se začalo uznávat i právo otroka na koupě své svobody. Otroek mohl ušetřit peníze, aby si mohl sám sebe vykoupit, nebo mu mohl pomoci jeho majitel.

Tento proces ukazuje, že právo neustále reaguje na změny ve společnosti a snaží se je zohlednit v právních normách. Otroctví je jen jedním z příkladů, kdy se právo muselo vypořádat s otázkou, jaký je správný způsob, jak nakládat s člověkem v roli otroka. I když byly v římském právu otroci považováni za vlastnictví svých pánů, právo nakonec přijalo právní normy, které chránily otroky a umožňovaly jim postupně získávat svobodu.

Z tohoto důvodu má římské právo stále velký vliv na současný právní systém mnoha zemí. Mnoho právních koncepcí, jako je vlastnictví, smlouvy, obchodní právo, trestní právo a další, má své kořeny v římském právu a dodnes se používají v mnoha právních systémech.

Celkově lze tedy říci, že i když otroctví bylo v minulosti běžnou a legitimní formou vlastnictví člověka v římském právu, právo postupně reagovalo na změny ve společnosti a chránilo práva otroků. Dnes je otroctví považováno za zločin proti lidskosti a je zakázáno ve všech zemích světa. I když se může zdát, že otroctví je v naší moderní společnosti minulostí, stále existují různé formy moderního otroctví, jako je například nucená práce, sexuální vykořisťování nebo obchodování s lidmi. Proto je důležité, aby právo i nadále chránilo lidská práva a bojovalo proti moderním formám otroctví.

RESUMÉ

The gradual development of slavery in Roman society involved many changes and innovations. At the beginning of the Roman state, slavery in Rome was rather a marginal issue, mostly limited to war captives and a few domestic slaves. As the Roman economy developed, slavery became an increasingly important part of society. During the republic, slavery became a common form of work relationship and included a large part of the population.

In the Roman Empire, slaves were considered the property of their masters and their status in society was very low. They had no rights and were subject to abuse and violence from their owners. They worked in various sectors of the Roman economy under very harsh conditions without any rest or reward.

During the imperial period, the status of slaves began to change. Roman law gradually adopted new norms that protected slaves from violence by their owners. This protection included legal procedures that allowed slaves to file complaints against their owners if they were abused or mistreated. Over time, additional rights were granted to slaves, such as the right to education, and in some cases, they were allowed to gain their freedom.

This process demonstrates that the law constantly responds to changes in society and seeks to incorporate them into legal norms. Slavery is just one example where the law had to grapple with the question of what is the right way to treat a person in the role of a slave.

An important change in the status of slaves in the Roman Empire was the recognition of their right to manumission, i.e., release to freedom. It was enshrined in Roman law and allowed slave owners to recognize their freedom. Usually, it was granted under certain conditions such as faithful service, performing particularly demanding work. Furthermore, the praetorian law, based on a legal institute that allowed a slave to become free after spending a certain amount of time with their master. In the late period of the Roman Empire, the right of a slave to purchase their freedom also began to be recognized.

It is clear that Roman law still has a significant influence on the current legal system of many countries, such as France, Italy, Spain, or Latin American countries. Many legal concepts, such as ownership, contracts, commercial law,

criminal law, and others, have their roots in Roman law and are still used in many legal systems.

In the past, slavery was a common and legitimate form of human ownership in Roman law. It gradually responded to changes in society and protected the rights of slaves. Today, slavery is considered a crime against humanity and is banned in all countries of the world. Although it may seem that slavery is a thing of the past in our modern society, there are still various forms of modern slavery, such as forced labor, sexual exploitation, or human trafficking. Therefore, it is important for the law to continue to protect human rights and fight against modern forms of slavery.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BAHNÍK, Václav. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974. 717, [2] s. Členská knižnice nakl. Svoboda.
- BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk 2010, ISBN 978-80-7380-256-1.
- BARTOŠEK, Milan. *Captivus – studie o právním postavení římského občana - válečného zajatce*. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1948. ISBN neuvedeno.
- BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2., přeprac. vyd., v nakl. Academia 1. vyd. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X.
- BARTOŠEK Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 1. vydání. Praha: Academia, 1995.
- BRADLEY, Keith. *Slavery and Society at Rome*. (klíčová témata ve starověké historii). Cambridge: Cambridge University Press. 1994. doi:10.1017/CBO9780511815386
- BRADLEY, Keith, CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I The nacent Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge Univesity Press 2011. ISBN 978-0-521-84066-8.
- BUCKLAND, William Warwick. *The Roman Law of Slavery. The Condition of the Slave in Private Law From Augustus to Justinian*. Cambridge: Cambridge University Press 1908.
- ERDKAMP, Paul, ed. *Cambridge Companion to Ancient Rome*. Cambridge University Press, 2013. ISBN 978-0521720786.
- FINEGAN, Jack. *Handbook of biblical chronology: principles of time reckoning in the ancient world and problems of chronology in the Bible*. Hendrickson Publishers, 1998. ISBN 1565631439.
- FRIER, Bruce W. McGINN, Thomas A. J. A (eds.) *A Casebook on Roman Family Law*. Oxford-New York: Oxford University Press 2004. ISBN 0-19-516185-8.

- FRÝDEK, Miroslav. *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. Ostrava: Key publishing 2012. ISBN 978-80-7481-157-3.
- GWYNN DM. *The Roman Republic: A Very Short Introduction*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press; 2012.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Institute římského práva*. V Praze: J. Otto 1894.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: J. Otto, 1910. ISBN nevedeno.
- INGLE, Alexander. Peculium. In: RODRIGUEZ, Junius P. (ed.). *The Historical Encyclopedia of World Slavery*. Volume II L – Z. Santa barbara: ABC Clio 1997.
- KINCL, Jaromír: *Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. 2007, ISBN 978-80-7380-054-3
- KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.
- KUBELKA, Vít. *Římské reálie a literatura*. V Prostějově: V. Kubelka 1927.
- KYLE, Donald G. Spectacles of death in ancient Rome [online]. London: Routledge, 1998 [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: [https://books.google.cz/books?id=1GYH63-fARUC&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage &q&f=false](https://books.google.cz/books?id=1GYH63-fARUC&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false).
- LAWRENCE, Benjamin. Servi Poenae. In: RODRIGUEZ, Junius P. (ed.). *The Historical Encyclopedia of World Slavery*. Volume II L – Z. Santa barbara: ABC Clio 1997.
- MOLNÁR, Amedeo, ŘÍČAN, Rudolf: *12 století církevních dějin*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989. ISBN 80-7017-060-3.
- OLIVA, Pavel. *Dějiny starověkého světa*. Praha: Scientia 1994.
- SCHELLE, Karel a kol. *Dějiny státu a práva v dokumentech*. Díl 1. Brno: Masarykova univerzita 1994. ISBN 80-210-0926-8.
- SOMMER, O., SPÁČIL, J. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer, 2011. ISBN 978-80-7357-616-5.
- SVOBODA, Ludvík (ed.) *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia 1974.

- VEYNE, Paul, ed. *A History of Private Life, Volume I: From Pagan Rome to Byzantium*. Belknap Press, Harvard University Press; Revidované vyd., 1992. ISBN 9780674399747.
- ŽIDLICKÁ, Michaela a Karel SCHELLE. *Právní dějiny*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-7239-018-x.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obsah

PŘÍLOHA Č. 1 - LUCIUS TARQUINIUS SUPERBUS.....	I
PŘÍLOHA Č. 2 - GAIUS JULIUS CAESAR OCTAVIANUS	I
PŘÍLOHA Č. 3 - LUCIUS CORNELIUS SULLA.....	II
PŘÍLOHA Č. 4 – SPARTAKUS.....	II
PŘÍLOHA Č. 5 – JULIUS CAESAR.....	III
PŘÍLOHA Č. 6 – AUGUSTUS.....	III
PŘÍLOHA Č. 7 – GAIUS VALERIUS DIOCLES	IV
PŘÍLOHA Č. 8 – JEŽÍŠ NAZARETSKÝ	IV
PŘÍLOHA Č. 9 – PUBLIUS AELIUS HADRIANUS.....	V
PŘÍLOHA Č. 10 – JUSTINIÁN I.	V
PŘÍLOHA Č. 11 – KOLOSEUM V ŘÍMĚ (SOUČASNOST).....	VI
PŘÍLOHA Č. 12 – GLADIÁTOŘI V ARÉNĚ	VI
PŘÍLOHA Č. 13 – HOPLOMACHUS.....	VII
PŘÍLOHA Č. 14 – SECUTOR.....	VII
PŘÍLOHA Č. 15 – MURMILLO	VIII
PŘÍLOHA Č. 16 – THRAEX.....	VIII
PŘÍLOHA Č. 17 – RETIARIUS	IX
PŘÍLOHA Č. 18 – HONORIUS	IX

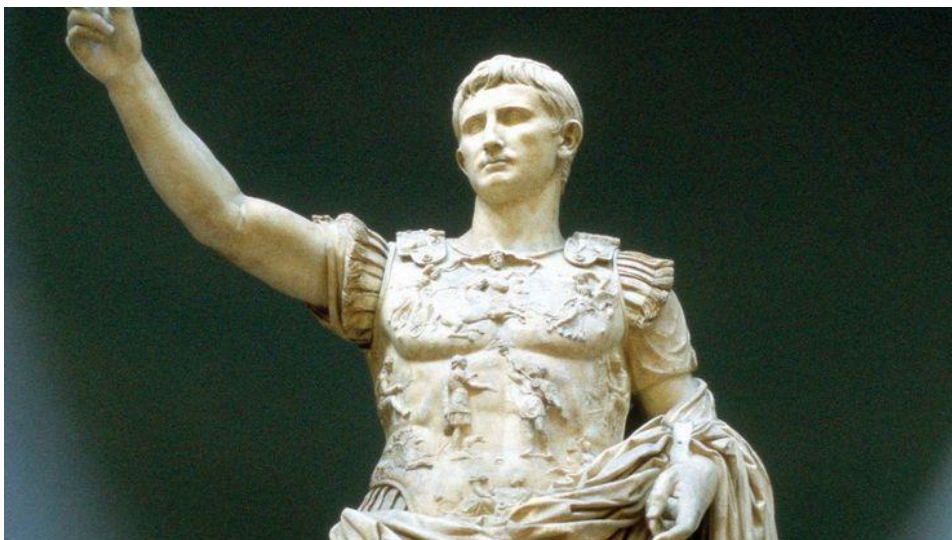
Příloha č. 1 - Lucius Tarquinius Superbus

Zdroj: <https://www.crystalinks.com/superbus.html> (vyhledáno 01.03.2023)

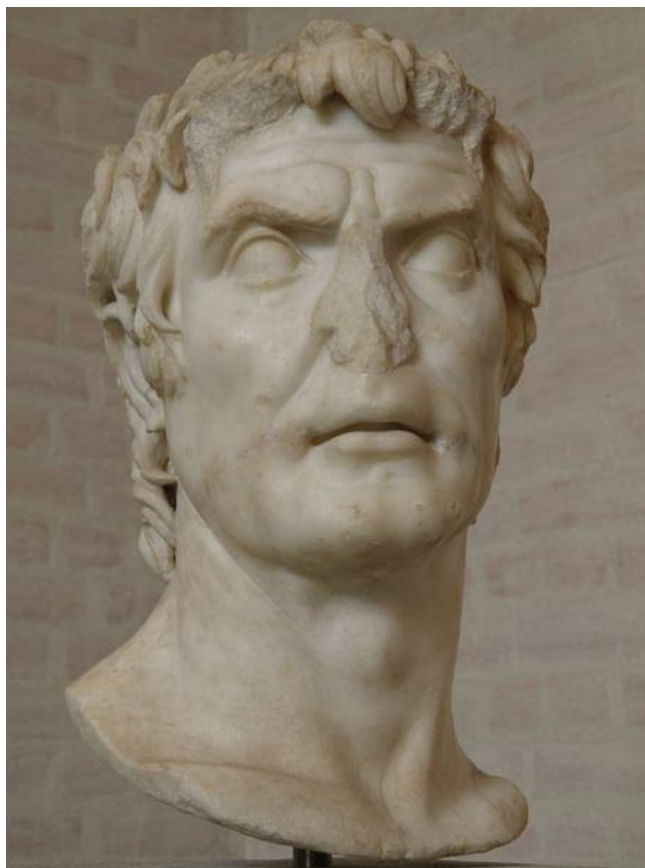
Příloha č. 2 - Gaius Julius Caesar Octavianus

Zdroj: <https://www.britannica.com/summary/Augustus-Roman-emperor> (vyhledáno 01.03.2023)

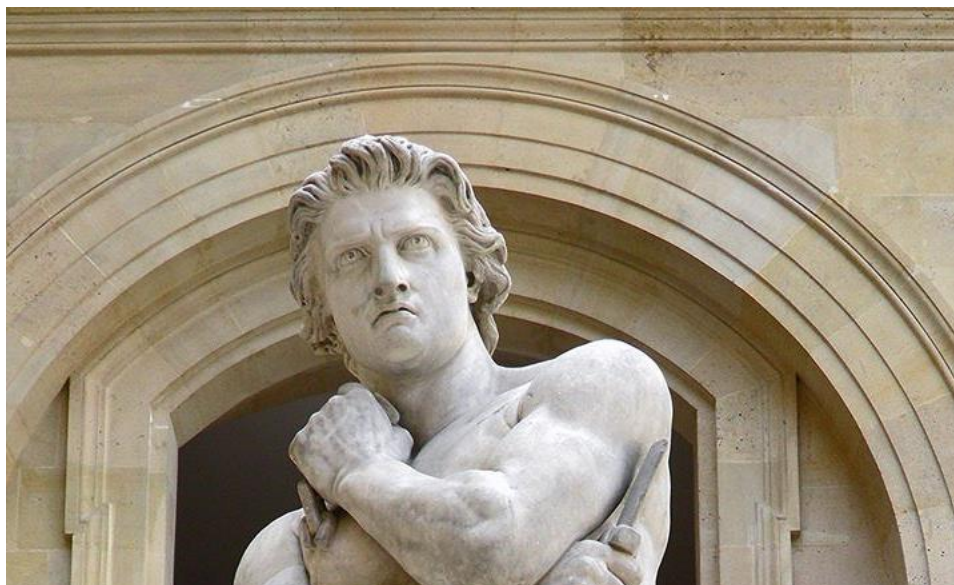
Příloha č. 3 - Lucius Cornelius Sulla

Zdroj: <https://www.worldhistory.org/article/818/lucius-cornelius-sulla-guardian-or-enemy-of-the-ro/> (vyhledáno 28.02.2023)

Příloha č. 4 – Spartakus

Zdroj: <https://www.worldhistory.org/image/2934/spartacus/> (vyhledáno 28.02.2023)

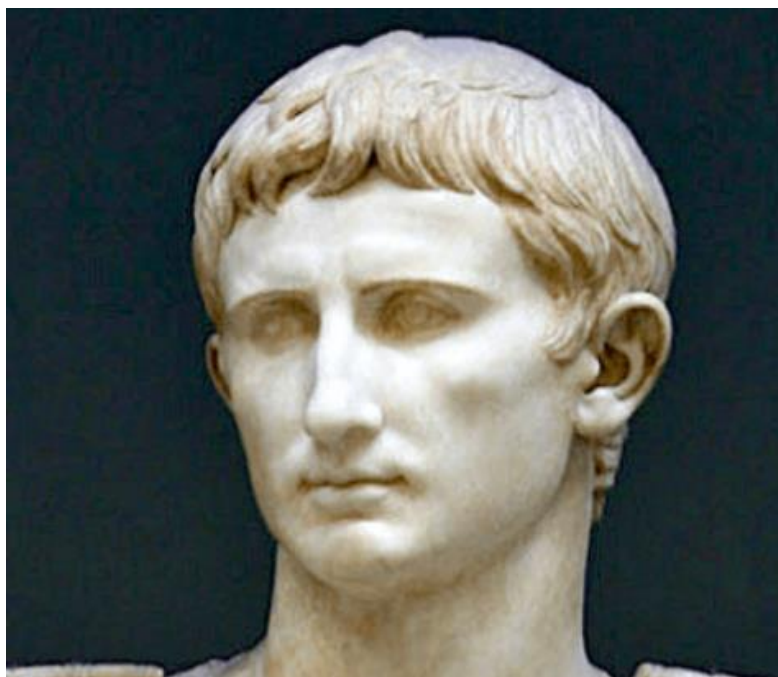
Příloha č. 5 – Julius Caesar

Zdroj: <https://www.britannica.com/biography/Julius-Caesar-Roman-ruler>
(vyhledáno 28.02.2023)

Příloha č. 6 – Augustus

Zdroj: <https://www.unrv.com/augustus/index.php> (vyhledáno 10.03.2023)

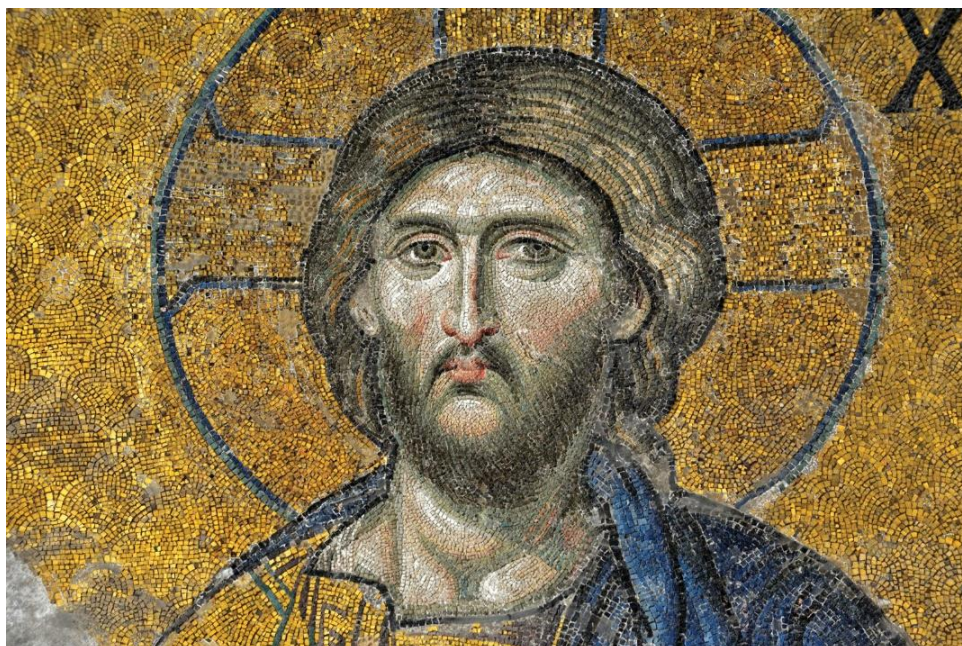
Příloha č. 7 – Gaius Valerius Diocles

Zdroj: <https://www.britannica.com/biography/Diocletian> (vyhledáno 10.03.2023)

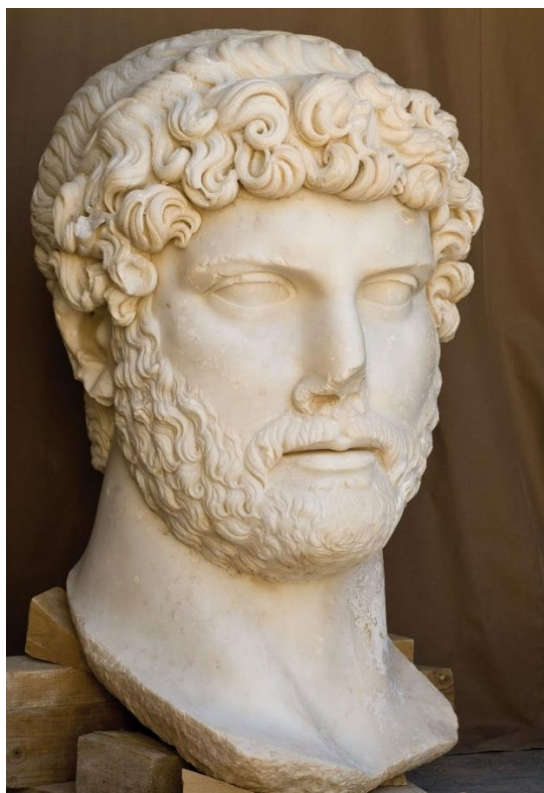
Příloha č. 8 – Ježíš Nazaretský

Zdroj: <https://www.britannica.com/summary/Jesus> (vyhledáno 04.02.2023)

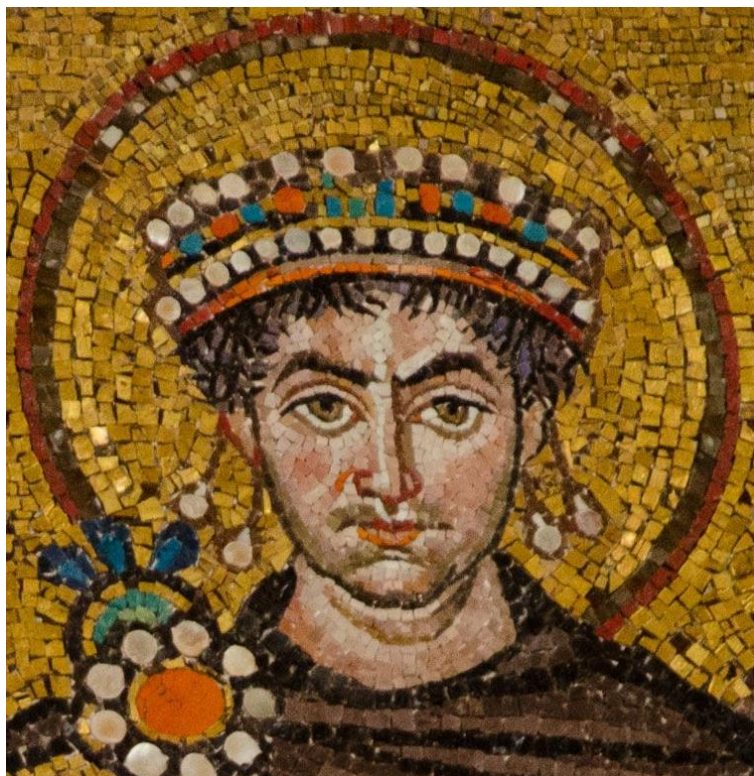
Příloha č. 9 – Publius Aelius Hadrianus

Zdroj: <https://www.britannica.com/biography/Hadrian> (vyhledáno 12.01.2023)

Příloha č. 10 – Justinián I.

Zdroj: <https://www.britannica.com/biography/Justinian-I> (vyhledáno 15.01.2023)

Příloha č. 11 – Koloseum v Římě (současnost)

Zdroj: <https://www.britannica.com/list/19-historic-buildings-to-visit-in-rome>
(vyhledáno 16.01.2023)

Příloha č. 12 – Gladiátoři v aréně

Zdroj: <https://www.history.com/news/most-famous-ancient-roman-gladiators>
(vyhledáno 16.01.2023)

Příloha č. 13 – Hoplomachus

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/hoplomachus-gladiator--18809572922465118/>
(vyhledáno 17.01.2023)

Příloha č. 14 – Secutor

Zdroj: <https://roman-cinematic-universe.fandom.com/wiki/Secutor>
(vyhledáno 18.01.2023)

Příloha č. 15 – Murmillo

Zdroj: <https://roman-cinematic-universe.fandom.com/wiki/Murmillo>
(vyhledáno 18.01.2023)

Příloha č. 16 – Thraex

Zdroj: <https://roman-cinematic-universe.fandom.com/wiki/Thraex>
(vyhledáno 18.01.2023)

Příloha č. 17 – Retiarius

Zdroj: <https://roman-cinematic-universe.fandom.com/wiki/Retiarius>
(vyhledáno 18.01.2023)

Příloha č. 18 – Honorius

Zdroj: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Honorius_\(c%C3%ADsa%C5%99\)#cite_ref-DMN121_120-3](https://cs.wikipedia.org/wiki/Honorius_(c%C3%ADsa%C5%99)#cite_ref-DMN121_120-3)
(vyhledáno 18.01.2023)

